GENERALINIO ADVOKATO
MACIEJ SZPUNAR IŠVADA,
pateikta 2022 m. vasario 24 d.[1]

Byla C-501/20

M P A
prieš
LC D N M T

(*Audiencia Provincial de Barcelona* (Barselonos provincijos teismas, Ispanija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Teismų bendradarbiavimas civilinėse bylose – Jurisdikcija ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimas bei vykdymas – Reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 – 3, 7, 8 ir 14 straipsniai – Sąvoka „įprastinė gyvenamoji vieta“ – Jurisdikcija, teismo sprendimų pripažinimas bei vykdymas ir bendradarbiavimas išlaikymo prievolių srityje – Reglamentas (EB) Nr. 4/2009 – 3 ir 7 straipsniai – Dviejų skirtingų valstybių narių piliečiai, gyvenantys trečiojoje valstybėje kaip Sąjungos sutartininkai – Jurisdikcijos nustatymas – *Forum necessitatis* – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnis“

I. Įvadas

1. „Artumo principas <…> yra arčiau gyvenimo ir tai – jo bajoro titulas. Jis moko kuklumo, atskleisdamas, kad jokia politinė valia, joks teismas, kad ir kokie taurūs būtų ketinimai, negali tikėtis ilgai pagal savo įstatymus valdyti gyvenimo santykių, kurie jam nepavaldūs“[2]. Šiuos žodžius Paul Lagarde parašė 1986 m., bet jie iki šiol neprarado savo reikšmės. Iš tikrųjų artumo principas šiandien yra Sąjungos reglamentų santuokos ir išlaikymo prievolių srityse pagrindas.

2. Apskritai situacija, kad valstybės narės pilietis paskiriamas dirbti į kitą valstybę narę arba trečiąją valstybę, šiandien yra gana dažna. Ši situacija komplikuojasi, jei atitinkamas pilietis nusprendžia gyventi skyrium arba nutraukti santuoką, juo labiau jei valstybės narės teismas, į kurį kreipiamasi, turi nustatyti savo tarptautinę jurisdikciją, kiek tai susiję ne tik su sąjungos nutraukimu ar tėvų pareigomis nepilnamečiams vaikams, bet ir su šiems mokėtinomis išlaikymo išmokomis, taip pat su naudojimusi šeimos būstu trečiojoje valstybėje. Tokia situacija yra šioje byloje.

1 Originalo kalba: prancūzų.

2 Lagarde, P. „Le principe de proximité dans le droit international privé contemporain“, *Cours Général de Droit International Privé*, 196 t., 1986, p. 21–194, pirmiausia p. 194.

3. Savo prejudiciniais klausimais *Audiencia Provincial de Barcelona* (Barselonos provincijos teismas, Ispanija) Teisingumo Teismo prašo išaiškinti Reglamento (EB) Nr. 2201/2003 [3] 3, 7, 8 ir 14 straipsnius bei Reglamento (EB) Nr. 4/2009 [4] 3 ir 7 straipsnius, taip pat Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 47 straipsnį.

4. Siekdamas atsakyti į šiuos klausimus Teisingumo Teismas pirmiausia turės išaiškinti Reglamento Nr. 2201/2003 3 ir 8 straipsnius, taip pat Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnį, taigi, ir sąvoką „įprastinė gyvenamoji vieta“, kiek tai susiję su sutuoktiniais, Europos Sąjungos sutartininkais, vykdančiais savo funkcijas trečiojoje valstybėje, kurioje jie, kaip teigiama, naudojasi diplomatiniu statusu. Be to, Teisingumo Teismas turės nustatyti kitą jurisdikciją santuokos nutraukimo ir tėvų pareigų srityse tuo atveju, jei atsakovas yra valstybės narės pilietis, taigi turės progą išnagrinėti Reglamento Nr. 2201/2003 6, 7 ir 14 straipsnių sąsajas. Galiausiai Teisingumo Teismas turės patikslinti taisyklės *forum necessitatis*, nustatytos Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnyje, taikymo sritį dėl vaikams mokėtinų išlaikymo išmokų nustatymo, taip pat Chartijos 47 straipsnio taikymo sritį siekiant išaiškinti šias nuostatas.

II. Teisinis pagrindas

A. Tarptautinė teisė

5. 1961 m. balandžio 18 d. Vienos konvencijos dėl diplomatinių santykių (toliau – Vienos konvencija) [5] 31 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„1. Diplomatas naudojasi imunitetu nuo priimančiosios valstybės baudžiamosios jurisdikcijos. Jis taip pat naudojasi imunitetu nuo civilinės ir administracinės jurisdikcijos, išskyrus bylas dėl:

a) privataus nekilnojamojo turto, esančio priimančiosios valstybės teritorijoje, jeigu šis nėra valdomas atstovaujamosios valstybės vardu siekiant atstovybės tikslų;

b) paveldėjimo, kai diplomatas veikia kaip privatus asmuo, o ne atstovaujamosios valstybės vardu, ir yra testamento vykdytojas, paveldimo turto globėjas, įpėdinis ar paveldėtojas;

c) bet kokios profesinės ar komercinės diplomato veiklos, neįeinančios į jo tarnybines pareigas.“

6. Vienos konvencijos 32 straipsnio 1 dalyje nurodyta:

„Atstovaujamoji valstybė gali atsisakyti jos diplomatų ir asmenų, kurie naudojasi imunitetu pagal 37 straipsnį, imuniteto nuo jurisdikcijos.“

[3] 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (OL L 338, 2003, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 243).

[4] 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje (OL L 7, 2009, p. 1; klaidų ištaisymai: OL L 131, 2011, p. 26; OL L 8, 2013, p. 19 ir OL L 289, 2014, p. 24).

[5] *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 500 t., p. 95.

B. Sąjungos teisė

1. Reglamentas Nr. 2201/2003

7. Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnyje „Bendroji jurisdikcija“ nustatyta:

„1. Bylose, susijusiose su santuokos nutraukimu, gyvenimu skyrium (separacija) ir santuokos pripažinimu negaliojančia, jurisdikciją turi teismai, esantys toje valstybėje narėje:

a) kurios teritorijoje:

   – yra sutuoktinių nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta, arba

   – buvo sutuoktinių paskiausia nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta, jeigu vienas iš sutuoktinių joje tebegyvena, arba

   – yra atsakovo nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta, arba

   – yra vieno iš sutuoktinių nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta, jeigu buvo paduotas bendras pareiškimas, arba

   – yra pareiškėjo nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta, jeigu jis arba ji ten gyveno ne trumpiau kaip metus iki pareiškimo padavimo, arba

   – yra pareiškėjo nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta, jeigu jis arba ji ten gyveno ne trumpiau kaip šešis mėnesius iki pareiškimo [prašymo] padavimo ir yra atitinkamos valstybės narės pilietis arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, jeigu joje yra pareiškėjo nuolatinė gyvenamoji vieta;

b) kurios pilietybę turi abu sutuoktiniai arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, kurioje yra abiejų sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta.

<…>“

8. Šio reglamento 6 straipsnyje „Išimtinis jurisdikcijos pobūdis pagal 3, 4 ir 5 straipsnius“ nurodyta:

„Sutuoktinis:

a) kurio nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta yra valstybės narės teritorijoje arba

b) kuris yra valstybės narės pilietis arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, kurio nuolatinė gyvenamoji vieta yra vienos iš pastarųjų valstybių narių teritorijoje,

gali būti paduotas į teismą kitoje valstybėje narėje tik 3, 4 ir 5 straipsniuose nustatyta tvarka.“

9. Minėto reglamento 7 straipsnio „Kita jurisdikcija“ 1 dalyje įtvirtinta:

„Jeigu joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal 3, 4 ir 5 straipsnius, kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija nustatoma pagal jos teisę.“

10. Minėto reglamento 8 straipsnio „Bendroji jurisdikcija“ 1 dalyje nustatyta:

„Valstybės narės teismai turi jurisdikciją bylose, susijusiose su tėvų pareigomis vaikui, kurio nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta tuo metu, kai byla patenka jų žinion, yra toje valstybėje narėje.“

11. Reglamento Nr. 2201/2003 14 straipsnyje „Kita jurisdikcija“ numatyta:

„Jei joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal 8–13 straipsnius, kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija nustatoma pagal jos teisę.“

2. Reglamentas Nr. 4/2009

12. Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnis „Bendrosios nuostatos“ suformuluotas taip:

„Jurisdikciją nagrinėti su išlaikymo prievolėmis susijusias bylas valstybėse narėse turi:

a) tos vietos, kurioje yra atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta, teismas; arba

b) tos vietos, kurioje yra kreditoriaus įprastinė gyvenamoji vieta, teismas; arba

c) teismas, kuris pagal teismo valstybės teisę turi jurisdikciją nagrinėti su asmenų statusu susijusias bylas, jei kartu keliamas reikalavimas dėl išlaikymo, išskyrus atvejus, kai ši jurisdikcija grindžiama vien tik vienos iš šalių pilietybe; arba

d) teismas, kuris pagal teismo valstybės teisę turi jurisdikciją nagrinėti su tėvų pareigomis susijusias bylas, jei kartu keliamas reikalavimas dėl išlaikymo, išskyrus atvejus, kai ši jurisdikcija grindžiama vien tik vienos iš šalių pilietybe.“

13. Šio reglamento 7 straipsnyje „*Forum necessitatis*“ nurodyta:

„Jei pagal 3, 4, 5 ir 6 straipsnius jurisdikcijos neturi joks valstybės narės teismas, tai valstybės narės teismai išimtinėmis aplinkybėmis gali nagrinėti bylą, jei bylos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs.

Ginčas privalo būti pakankamai susijęs su valstybe nare, į kurios teismą kreiptasi.“

C. Ispanijos teisė

14. *Ley Orgánica 6/1985 del Poder Judicial* (1985 m. liepos 1 d. Teismų sistemos pagrindinis įstatymas Nr. 6/1985)[6], iš dalies pakeisto 2015 m. liepos 21 d. *Ley Orgánica 7/2015* (Pagrindinis įstatymas 7/2015, reglamentuojantis Ispanijos teismų jurisdikciją)[7], 22quater straipsnio c ir d punktuose nustatyta:

„Nesant atitikties pirma nurodytiems kriterijams, Ispanijos teismai turi jurisdikciją:

<…>

c) dėl sutuoktinių asmeninių ir turtinių teisinių santykių, santuokos pripažinimo negaliojančia, gyvenimo skyrium ir santuokos nutraukimo, taip pat dėl su tuo susijusių pakeitimų, jei jurisdikcijos neturi joks kitas užsienio teismas, kai ieškinio pareiškimo metu abiejų sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta yra Ispanijoje arba kai Ispanijoje buvo jų paskiausia įprastinė gyvenamoji vieta ir vienas iš jų ten [tebe]gyvena, arba kai Ispanijoje yra atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta, arba, prašymo nutraukti santuoką bendru sutarimu atveju, kai Ispanijoje gyvena vienas iš sutuoktinių, arba kai ieškovo įprastinė gyvenamoji vieta mažiausiai metus nuo ieškinio pareiškimo dienos yra Ispanijoje, arba kai ieškovas yra ispanas ir jo įprastinė gyvenamoji vieta mažiausiai šešis mėnesius iki ieškinio pareiškimo dienos yra Ispanijoje, taip pat, kai abu sutuoktiniai turi Ispanijos pilietybę;

d) dėl tėvų ir vaikų santykių, vaikų apsaugos ir tėvų pareigų, kai ieškinio pareiškimo metu vaiko arba nepilnamečio vaiko įprastinė gyvenamoji vieta yra Ispanijoje arba kai ieškovas yra ispanas ar jo įprastinė gyvenamoji vieta yra Ispanijoje, arba bet kuriuo atveju jis ten gyvena mažiausiai šešis mėnesius iki ieškinio pareiškimo dienos.“

15. LOPJ 22octies straipsnyje įtvirtinta:

„1. Ispanijos teismai neturi jurisdikcijos tais atvejais, kai Ispanijos įstatymuose nurodyti jurisdikcijos pagrindai tokios jurisdikcijos neapima.

<…>

3. <…> Ispanijos teismai negali susilaikyti nuo savo jurisdikcijos vykdymo ar jos atsisakyti, jei byla susijusi su Ispanija, o kitų su ja susijusių valstybių teismai atsisakė savo jurisdikcijos. <…>“

16. *Código Civil* (Civilinis kodeksas) 40 straipsnyje nurodyta, kad diplomatinių darbuotojų, kurie dėl savo paskyrimo gyvena užsienyje ir turi ekstrateritorialumo teisę, nuolatine gyvenamąja vieta laikoma jų paskiausia nuolatinė gyvenamoji vieta Ispanijos teritorijoje.

6 BOE, Nr. 157, 1985 m. liepos 2 d., p. 20632,

7 BOE, Nr. 174, 2015 m. liepos 22 d., p. 61593, toliau – LOPJ.

III. Pagrindinės bylos faktinės aplinkybės, prejudiciniai klausimai ir procesas Teisingumo Teisme

17. M P A, Ispanijos pilietė, ir LC D N M T, Portugalijos pilietis, 2010 m. rugpjūčio 25 d. sudarė santuoką Ispanijos ambasadoje Bisau Gvinėjoje. Jie turi du nepilnamečius vaikus, gimusius atitinkamai 2007 m. spalio 10 d. ir 2012 m. liepos 30 d. Manresoje (Barselonos provincija, Ispanija), kurie abu turi Ispanijos ir Portugalijos pilietybes.

18. Laikotarpiu nuo 2010 m. rugpjūčio mėn. iki 2015 m. vasario mėn. sutuoktiniai gyveno Bisau Gvinėjoje, paskui persikėlė gyventi į Lomę (Togas). Nuo faktinio gyvenimo skyrium pradžios, 2018 m. liepos mėn., apeliantė pagrindinėje byloje su savo vaikais ir toliau gyvena sutuoktinių bendroje nuolatinėje gyvenamojoje vietoje, esančioje Toge, o sutuoktinis – šioje šalyje esančiame viešbutyje.

19. Abu sutuoktiniai dirba Europos Komisijoje kaip sutartininkai ir yra priskirti Europos Sąjungos delegacijai Toge. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad sutartininkai, Sąjungos tarnautojai ES valstybėse narėse, turi Sąjungos diplomatinių įstaigų darbuotojų statusą tik jų paskyrimo šalyje.

20. 2019 m. kovo 6 d. apeliantė pagrindinėje byloje *Juzgado de Primera Instancia de Manresa* (Manresos pirmosios instancijos teismas, Ispanija) pareiškė ieškinį dėl santuokos nutraukimo, juo taip pat paprašė panaikinti sutuoktinių turto teisinį režimą, nustatyti nepilnamečių vaikų paėmimo priežiūrai ir tėvų pareigų vykdymo tvarką, skirti vaikams išlaikymo išmoką ir sureguliuoti Toge esančio šeimos būsto naudojimą. Be to, ji paprašė taikyti laikinąsias apsaugos priemones.

21. Kita apeliacinio proceso šalis pagrindinėje byloje teigė, kad *Juzgado de Primera Instancia de Manresa* (Manresos pirmosios instancijos teismas) neturi tarptautinės jurisdikcijos. 2019 m. rugsėjo 9 d. nutartimi šis teismas konstatavo, kad jis neturi tarptautinės jurisdikcijos, nes mano, kad bylos šalys neturi įprastinės gyvenamosios vietos Ispanijoje.

22. Apeliantė dėl šios nutarties pateikė apeliacinį skundą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui. Apeliantė teigia, kad ir ji, ir jos sutuoktinis turi diplomatinį statusą kaip paskyrimo šalyje akredituoti Sąjungos tarnautojai ir kad šis statusas taikytinas ir jų nepilnamečiams vaikams. Ji tvirtina, kad pagal reglamentus Nr. 2201/2003 ir 4/2009 jurisdikcija nagrinėti santuokos nutraukimo, tėvų pareigų ir išlaikymo išmokos klausimus nustatoma atsižvelgiant į įprastinę gyvenamąją vietą. Pagal Ispanijos civilinio kodekso 40 straipsnį jos gyvenamoji vieta yra ne jos, kaip sutartininkės, paskyrimo vietoje, kaip teigia jos sutuoktinis, o jos įprastinė gyvenamoji vieta prieš įgyjant šį statusą, t. y. Ispanijoje. Ji taip pat teigia, kad turi diplomatinį neliečiamumą pagal Vienos konvencijos 31 straipsnį ir kad jos reikalavimai, susiję su santuokos nutraukimu, tėvų pareigomis ir išlaikymo išmoka, nepatenka į šioje nuostatoje nurodytų išimčių taikymo sritį.

23. Apeliantė pagrindinėje byloje taip pat remiasi Reglamente Nr. 4/2009 įtvirtinta *forum necessitatis* taisykle ir paaiškina situaciją, kurioje yra Togo teismai. Tam ji pateikia Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos parengtus pranešimus. Ji pabrėžia, kad viename iš šių pranešimų, 2016 m. rugpjūčio 17 d. pranešime, konstatuojamas tinkamo ir nuolatinio teisėjų įgūdžių tobulinimo trūkumas ir pastovi nebaudžiamumo dėl žmogaus teisių pažeidimų aplinka. Kitame iš šių pranešimų, 2016 m. rugpjūčio 22 d. pranešime, išreiškiamas Jungtinių Tautų susirūpinimas dėl teisminės valdžios nepriklausomumo, galimybės kreiptis į teismą ir

nebaudžiamumo dėl žmogaus teisių pažeidimų. Apeliantė pažymi, kad Moterų diskriminacijos panaikinimo komitetas įpareigojo Togo Respubliką užtikrinti moterų teisę veiksmingai kreiptis į teismą.

24. Kita apeliacinio proceso šalis savo ruožtu teigia, kad nei jis, nei jo sutuoktinė nevykdo savo atitinkamų šalių diplomatinės funkcijos ir kad jie yra Sąjungos delegacijos Toge darbuotojai, dirbantys kaip sutartininkai. Šiuo klausimu jis pažymi, kad jų turimas *laissez-passer* yra ne diplomatinis pasas, o saugaus judėjimo leidimas arba kelionės dokumentas, galiojantis trečiosiose šalyse, kurios nepriklauso Sąjungai. Be to, jis mano, kad šiuo atveju taikytina ne Vienos konvencija, o Protokolas (Nr. 7) dėl Europos Sąjungos privilegijų ir imunitetų [8]. Tačiau šis protokolas taikomas tik veiksmams, Sąjungos pareigūnų ir tarnautojų atliekamiems vykdant oficialias tokių pareigūnų ir tarnautojų pareigas ir nepagrindžia *forum necessitatis* taisyklės taikymo.

25. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas konstatuoja, kad atsižvelgiant į pagrindinėje byloje susiklosčiusias aplinkybes nėra jurisprudencijos, susijusios su sąvoka sutuoktinių „įprastinė gyvenamoji vieta“, siekiant nustatyti teismą, turintį jurisdikciją nagrinėti bylas dėl santuokos nutraukimo. Jo teigimu, tas pats pasakytina ir apie sąvoką nepilnamečių vaikų „įprastinė gyvenamoji vieta“, kai reikia įvertinti reikšmę, kurią nustatant įprastinę gyvenamąją vietą turi diplomatinių įstaigų darbuotojo statusas arba kitas analogiškas statusas, kaip antai tas, kurį turi asmenys, vykdantys Sąjungos darbuotojų ar tarnautojų funkcijas ir šių funkcijų vykdymo tikslais yra perkelti į trečiąsias valstybes. Jo manymu, tokių asmenų buvimas šiose šalyse susijęs su funkcijomis, kurias jie vykdo, ar darbu, kurį jie dirba, Sąjungai.

26. Šiomis aplinkybėmis *Audiencia Provincial de Barcelona* (Barselonos provincijos teismas) 2020 m. rugsėjo 15 d. sprendimu, kurį Teisingumo Teismo kanceliarija gavo 2020 m. spalio 6 d., nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Kaip turi būti aiškinama [Reglamento Nr. 2201/2003] 3 straipsnyje ir [Reglamento Nr. 4/2009] 3 straipsnyje vartojama sąvoka „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“, taikoma tam tikros valstybės narės piliečiams, kurie dėl jiems, kaip [Sąjungos] sutartininkams, priskirtų funkcijų gyvena trečiojoje valstybėje ir kuriems šioje trečiojoje valstybėje pripažintas [Sąjungos] diplomatinių įstaigų darbuotojų statusas, kai jų buvimas minėtoje valstybėje susijęs su funkcijomis, kurias jie vykdo Sąjungai?

2. Tuo atveju, jei taikant Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnį ir Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnį sutuoktinių nuolatinės [įprastinės] gyvenamosios vietos nustatymas priklausytų nuo jų, kaip [Sąjungos] sutartininkų, trečiojoje valstybėje statuso, kaip ši nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta paveiktų jų nepilnamečių vaikų nuolatinės [įprastinės] gyvenamosios vietos nustatymą pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8 straipsnį?

3. Tuo atveju, jei būtų laikoma, kad nepilnamečių vaikų nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta nėra minėtoje trečiojoje valstybėje, ar siekiant nustatyti nuolatinę [įprastinę] gyvenamąją vietą pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8 straipsnį galima atsižvelgti į motinos pilietybės sąryšį, jos buvimą Ispanijoje prieš sudarant santuoką, nepilnamečių vaikų turimą Ispanijos pilietybę ir tai, kad jie gimė Ispanijoje?

[8] OL C 202, 2016, p. 266, toliau – Protokolas dėl privilegijų ir imunitetų.

4. Tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad tėvų ir nepilnamečių vaikų nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta nėra valstybėje narėje, atsižvelgiant į tai, kad pagal Reglamentą Nr. 2201/2003 nėra kitos valstybės narės, turinčios jurisdikciją nagrinėti jų reikalavimus, ar aplinkybė, kad atsakovas yra valstybės narės pilietis, užkerta kelią taikyti [šio reglamento] 7 ir 14 straipsniuose įtvirtintą subsidiarią sąlygą?

5. Tuo atveju, jei būtų nustatyta, kad tėvų ir nepilnamečių vaikų nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta nėra valstybėje narėje, kaip, siekiant nustatyti vaikams mokėtinas išlaikymo išmokas, turi būti aiškinama Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnyje nurodoma nuostata dėl *forum necessitatis*, visų pirma, kokios aplinkybės būtinos norint laikyti, kad bylos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs (šiuo atveju – Toge)? Ar turi būti įrodyta, kad šalis šią bylą nesėkmingai inicijavo arba bandė inicijuoti minėtoje valstybėje, ir ar vienos iš ginčo šalių pilietybė yra pakankamas sąryšis su valstybe nare [į kurios teismą kreiptasi]?

6. Tokiu atveju, kaip šis, kai sutuoktiniai turi glaudžius ryšius su valstybėmis narėmis (pilietybė, ankstesnis buvimas šalyje), jei taikant minėtų reglamentų nuostatas nė viena valstybė narė neturi jurisdikcijos, ar taip pažeidžiamas [Chartijos] 47 straipsnis?“

27. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas prašė, kad ši byla būtų nagrinėjama taikant prejudicinio sprendimo priėmimo skubos tvarka procedūrą, numatytą Teisingumo Teismo procedūros reglamento 107 straipsnyje.

28. 2020 m. spalio 19 d. Teisingumo Teismo ketvirtoji kolegija, atsižvelgusi į teisėjo pranešėjo siūlymą ir susipažinusi su generalinio advokato nuomone, nusprendė netenkinti šio prašymo.

29. Rašytines pastabas pateikė Ispanijos ir Čekijos vyriausybės, taip pat Europos Sąjungos Taryba ir Komisija. Pagrindinės bylos šalys ir minėtos šalys dalyvavo 2021 m. rugsėjo 16 d. įvykusiame posėdyje.

IV. Analizė

A. Dėl pirmojo prejudicinio klausimo

30. Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia sužinoti, kaip turi būti aiškinama sąvoka „įprastinė gyvenamoji vieta“, vartojama Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnyje ir Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnyje, kai sutuoktiniai yra Sąjungos sutartininkai, vykdantys savo funkcijas trečiojoje valstybėje, kurioje jie, kaip teigiama, naudojasi diplomatiniu statusu.

31. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi manantis, kad Ispanijos civilinio kodekso 40 straipsnis, kuriuo remdamasi apeliantė pagrindinėje byloje grindžia Ispanijos teismų jurisdikciją, pagrindinėje byloje netaikytinas, nes jame pateikiama (nacionaline) sąvokos „nuolatinė gyvenamoji vieta“ apibrėžtimi Ispanijos teisėje nustatoma teisinė fikcija, apsiribojanti asmenimis, vykdančiais diplomatines funkcijas. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat pažymi, kad, siekiant nustatyti sutuoktinių įprastinę gyvenamąją vietą, reikia įvertinti jų gyvenimo Toge trukmę, įprastumą ir stabilumą. Todėl jam kyla klausimas, ar

sutuoktinių turimas Sąjungos sutartininkų statusas yra reikšminga aplinkybė, siekiant nustatyti, ar jų įprastinė gyvenamoji vieta, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnį ir Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnį, yra Toge.

32. Siekdamas atsakyti į pirmąjį klausimą, išnagrinėsiu, pirma, sąvoką „įprastinė gyvenamoji vieta“, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnį ir Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnį, ir, antra, sutuoktinių turimo Sąjungos diplomatinių įstaigų darbuotojų statuso reikšmę valstybėje, kurioje yra jų įprastinė gyvenamoji vieta, kad būtų galima nustatyti šią vietą.

1. Dėl sąvokos „įprastinė gyvenamoji vieta“

a) Dėl sąvokos „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnį

33. Iš Reglamento Nr. 2201/2003 1 konstatuojamosios dalies matyti, kad šiuo reglamentu prisidedama kuriant laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę, kurioje užtikrinamas laisvas asmenų judėjimas. Šiuo tikslu šiame reglamente, pirmiausia jo II ir III skyriuose, nustatytos taisyklės, susijusios su jurisdikcija ir sprendimų dėl santuokos ryšių nutraukimo pripažinimu ir vykdymu, kuriomis siekiama užtikrinti teisinį saugumą [9].

34. Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnis, esantis šio reglamento II skyriuje, yra tarptautinės jurisdikcijos taisyklių, nustatytų šiame reglamente santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacijos) ir santuokos paskelbimo negaliojančia srityse, šerdis. Šio reglamento 3 straipsnio 1 dalies a ir b punktuose nurodyti keli jurisdikcijos pagrindai, tarp kurių, kaip yra pažymėjęs Teisingumo Teismas, „nėra hierarchijos“ [10]. Sąvoka „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“ vartojama nurodant šešis pirmuosius kompetencijos pagrindus šio reglamento [11] 3 straipsnio 1 dalies a punkte [12]. Septintasis kriterijus nurodytas Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnio 1 dalis b punkte, pagal kurį jurisdikciją turi teismai, esantys valstybėje narėje, kurios „pilietybę turi abu sutuoktiniai arba, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, kurioje

9 2016 m. spalio 13 d. Sprendimas *Mikołajczyk* (C-294/15, EU:C:2016:772, 33 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija) ir 2021 m. lapkričio 25 d. Sprendimas *IB* (Vieno iš sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta – Santuokos nutraukimas) (C-289/20, toliau – Sprendimas *IB*, EU:C:2021:955, 31 punktas).

10 Žr., be kita ko, 2009 m. liepos 16 d. Sprendimą *Hadadi* (C-168/08, EU:C:2009:474, 48 punktas). Hierarchijos tarp šių kriterijų nebuvimas paaiškinamas tuo, kad, esant santuokos krizei, situacija gali greitai pasikeisti.

11 Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnio 1 dalies a punkto pirmoje–ketvirtoje įtraukose daroma aiški nuoroda į sutuoktinių ir atsakovo įprastinės gyvenamosios vietos kriterijus. Pagal šio reglamento 3 straipsnio 1 dalies a punkto penktą ir šeštą įtraukas galima taikyti *forum actoris* jurisdikcijos taisyklę. Žr., be kita ko, 2016 m. spalio 13 d. Sprendimą *Mikołajczyk* (C-294/15, EU:C:2016:772, 41 punktas).

12 Iš Teisingumo Teismo jurisprudencijos matyti, kad šie kriterijai – tai objektyvūs, alternatyvūs ir išimtinio pobūdžio kriterijai, atitinkantys būtinybę priimti teisės aktus, kurie būtų pritaikyti prie konkrečių poreikių spręsti konfliktus bylose, susijusiose su santuokos ryšių nutraukimu (žr. Sprendimo *IB* 32 punktą). Dėl jurisdikcijos kriterijų Alegría Borrás patikslino, kad „nustatyti jurisdikcijos kriterijai atitinka objektyvią būtinybę ir šalių interesus; jie suteikia lankstaus reglamentavimo galimybę, atitinkančią asmenų judumą, o tai galiausiai yra palanku atitinkamiems asmenims ir kartu užtikrinamas teisinis saugumas“ (žr. Barselonos universiteto tarptautinės privatinės teisės profesorės A. Borrás parengtą aiškinamąją ataskaitą dėl konvencijos, parengtos remiantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu, dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka, pripažinimo ir vykdymo (OL C 221, 1998, p. 27, toliau – A. Borrás ataskaita), p. 36, 27 punktas).

yra abiejų sutuoktinių nuolatinė gyvenamoji vieta“. Taigi sąvoka „įprastinė gyvenamoji vieta“ yra tarptautinės jurisdikcijos taisyklių, susijusių su santuoka, kertinis akmuo. Ši sąvoka vartojama šio reglamento 6 ir 7 straipsniuose [13], taip pat 8 straipsnyje, kurie taip pat reikšmingi šioje byloje [14].

35. Vis dėlto pažymėtina, kad sąvoka „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“, nors turi lemiamos reikšmės tam, kad kompetentingi teismai galėtų priimti sprendimus dėl ieškinių dėl santuokos nutraukimo ir dėl klausimų, susijusių su tėvų pareigomis vaikams [15], Reglamento Nr. 2201/2003 2 straipsnyje nėra apibrėžta [16]. Taigi, kadangi Sąjungos teisės aktų leidėjas nenumatė nuorodos į valstybių narių teisę, siekiant nustatyti sąvokos „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“, kaip tai suprantama pagal šio reglamento 3 straipsnio 1 dalies a punktą, prasmę ir apimtį, reikia manyti, kad tai yra savarankiška ir vienodai apibrėžiama Sąjungos teisės sąvoka. Tokį požiūrį patvirtina su minėtu reglamentu susijusi Teisingumo Teismo jurisprudencija dėl sąvokos vaiko „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“, kaip tai suprantama pagal minėto reglamento 8 straipsnį, išaiškinimo [17] ir neseniai suformuota jurisprudencija dėl sąvokos sutuoktinio „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“, kaip tai suprantama pagal minėto reglamento 3 straipsnio 1 dalies a punktą, išaiškinimo [18].

36. Kiek tai susiję su šios savarankiškos sąvokos aiškinimu konkrečiomis šioje byloje susiklosčiusiomis aplinkybėmis, kadangi Reglamente Nr. 2201/2003 nėra jos apibrėžties, reikia atsižvelgti į nuostatas, kuriose ji minima, ir į šio reglamento tikslus [19]. Vis dėlto prieš tai išnagrinėsiu minėto reglamento 3 straipsnio 1 dalies a punkto formuluotę, atsižvelgdamas į reikšmingą Teisingumo Teismo jurisprudenciją.

1) Pažodinis, istorinis, kontekstinis ir teleologinis Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnio 1 dalies a punkto aiškinimas

37. Pirma, pažymėtina, kad neseniai priimtame Sprendime *IB* Teisingumo Teismas dėl sutuoktinių įprastinės gyvenamosios vietos nustatymo nurodė, kad įvairiose Reglamento Nr. 2201/2003 nuostatose, be kita ko, šio reglamento 3 straipsnio 1 dalies a punkte, sąvoka „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“ vartojama ne daugiskaitos, o vienaskaitos forma. Iš

13 Reglamento Nr. 2201/2003 II skyriaus 1 skirsnio „Santuokos nutraukimas, gyvenimas skyrium (separacija) ir santuokos pripažinimas negaliojančia“ taikymo sritis pagal šio reglamento 6 ir 7 straipsnius yra apribota atitinkamo sutuoktinio „nuolatine [įprastine] gyvenamąja vieta“ valstybės narės teritorijoje arba jo pilietybe. Šio apribojimo reikšmę pagrindinei bylai aptarsiu vėliau. Žr. šios išvados 98 ir 129 punktus.

14 Sąvoka „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“ vartojama ir Reglamento Nr. 2201/2003 9–13, 15, 18, 29, 33, 42, 51, 57, 61 ir 66 straipsniuose.

15 Šiuo klausimu žr. Borrás, A. „Article 3“, *Brussels II bis Regulation*, *European Commentaries on Private International Law*, Magnus, U. ir Mankowski, P. (leid.), Sellier European Law Publishers, 2012, p. 90, 8 punktas.

16 Šiuo klausimu reikia patikslinti, kad šios sąvokos apibrėžties nebuvimas apskritai yra įsitvirtinęs Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos tradicijoje. Tokia apibrėžtis „iš tikrųjų galėtų sutrikdyti daugelio kitų konvencijų, kuriose vartojama tokia pati sąvoka, aiškinimą“. Šiuo klausimu žr. 1996 m. spalio 19 d. P. Lagarde parengtą aiškinamąją ataskaitą dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje (dokumentas, priimtas Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos aštuonioliktoje sesijoje, prancūzų kalba pateikiamas internete adresu http://www.hcch.net/upload/expl34.pdf) (toliau – P. Lagarde ataskaita). *Actes et documents de la dix-huitième session de la Conférence de La Haye de droit international privé*, 1996, II t., p. 552, 40 punktas. Dėl P. Lagarde ataskaitos reikšmės aiškinant Reglamento Nr. 2201/2003 nuostatas, žr., be kita ko, šio reglamento 3 konstatuojamąją dalį. Būtent dėl Reglamento Nr. 2201/2003 žr. A. Borrás ataskaitą, p. 38, 32 punktas.

17 Dėl sąvokos vaiko „įprastinė gyvenamoji vieta“ žr. 2009 m. balandžio 2 d. Sprendimą *A* (C-523/07, EU:C:2009:225, 31 punktas) ir 2014 m. spalio 9 d. Sprendimą *C* (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, 50 punktas). Dėl sąvokos kūdikio „įprastinė gyvenamoji vieta“ žr. 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendimą *Mercredi* (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, 44–46 punktai), 2017 m. birželio 8 d. Sprendimą *OL* (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, 40 punktas) ir 2018 m. birželio 28 d. Sprendimą *HR* (C-512/17, EU:C:2018:513, 40 punktas, toliau – Sprendimas *HR*). Prie šios jurisprudencijos dar grįšiu nagrinėdamas trečiąjį prejudicinį klausimą.

18 Sprendimas *IB* (38 punktas).

19 Žr., be kita ko, Sprendimą *IB* (39 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

tikrųjų šiame reglamente „daroma nuoroda į vieno ir (arba) kito sutuoktinio ar vaiko „nuolatinės [įprastinės] gyvenamosios vietos“ valstybės narės teismus, atsižvelgiant į konkretų atvejį, sistemingai vartojant vienaskaitos formą, ir nėra numatyta, kad tas pats asmuo tuo pačiu metu gali turėti kelias įprastines gyvenamąsias vietas arba įprastinę gyvenamąją vietą keliose vietose“ [20].

38. Tai iš esmės reiškia, kad negali būti pripažinta, jog sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta gali *vienu metu* būti dviejose valstybėse narėse ar, kaip nagrinėjamu atveju, valstybėje narėje ir trečiojoje valstybėje. Šis aiškinimo elementas, prie kurio šioje analizėje dar grįšiu [21], mano manymu, yra svarbus kaip atskaitos taškas, siekiant nustatyti sutuoktinių įprastinę gyvenamąją vietą tokiu atveju, kaip aptariamas pagrindinėje byloje.

39. Antra, primintina, jog Teisingumo Teismas, aiškindamas Reglamento Nr. 2201/2003 nuostatas, susijusias su tėvų pareigomis, be kita ko, su pareiga, nurodyta šio reglamento 8 straipsnyje [22], yra nusprendęs, kad, viena vertus, būdvardžio „nuolatinė [įprastinė]“ vartojimas leidžia daryti išvadą, kad gyvenamoji vieta turi būti tam tikro *stabilaus* arba *reguliaraus* pobūdžio, ir, kita vertus, tai, kad asmuo perkelia savo įprastinę gyvenamąją vietą į valstybę narę [ar į trečiąją valstybę], atspindi šio asmens *norą*, *ketinant* šiai vietai suteikti stabilų pobūdį, joje įkurti nuolatinį arba įprastinį savo interesų centrą [23]. Konkrečiau kalbant, Teisingumo Teismas nurodė, kad, siekiant nustatyti vaiko įprastinę gyvenamąją vietą, reikia nustatyti jo tėvų nuolatinio buvimo vietą, kurioje jie yra integravęsi į socialinę ir šeiminę aplinką. Šiomis aplinkybėmis taip pat galima atsižvelgti į ketinimą apsigyventi toje vietoje, jei šis ketinimas išreikštas konkrečiomis priemonėmis [24].

40. Trečia, šį vertinimą patvirtina ne tik A. Borrás ataskaita [25], bet ir pagal Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnio 1 dalies a punktą siekiamas tikslas [26]. Iš tikrųjų šioje nuostatoje įtvirtintomis jurisdikcijos taisyklėmis siekiama užtikrinti asmenų judumo Sąjungoje ir teisinio saugumo pusiausvyrą [27].

41. Taigi tam, kad atitinkama gyvenamoji vieta būtų laikoma „įprastine“, ji turi turėti objektyvųjį požymį („stabilumas“ arba „reguliarumas“) ir subjektyvųjį požymį („noras“). Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, vertindamas šiuos iš esmės faktinio pobūdžio požymius, turi atsižvelgti į visas konkrečias kiekvieno atvejo aplinkybes [28]. Teisingumo Teismas savo jurisprudencijoje nurodė įvairius kriterijus, leidžiančius nustatyti atitinkamo asmens įprastinę gyvenamąją vietą. Toliau pateikdamas argumentus remsiuosi tik kriterijais, kurie, mano manymu, yra svarbūs šioje byloje.

[20] Žr. Sprendimo *IB* 40 punktą. Taip pat žr. generalinio advokato M. Campos Sánchez-Bordona išvadą, pateiktą byloje *IB (Vieno iš sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta – Santuokos nutraukimas)* (C-289/20, EU:C:2021:561). Šiuo klausimu žr. ir Reglamento Nr. 2201/2003 66 straipsnio a punktą.

[21] Žr. šios išvados 43 ir 44 punktus.

[22] Žr. šios išvados 69 punktą. Prie šio straipsnio dar grįšiu.

[23] Šiuo klausimu žr. 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendimą *Mercredi* (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, 44 ir 51 punktai) ir neseniai priimtą Sprendimą *IB* (41 punktas).

[24] Žr., be kita ko, Sprendimą *HR* (45 ir 46 punktai bei juose nurodyta jurisprudencija).

[25] Iš šios ataskaitos matyti, jog „pirmiausia atsižvelgta į tai, kad Teisingumo Teismas ne kartą, net jei tai nebuvo susiję su [Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo, pasirašyta 1968 m. rugsėjo 27 d. (OL L 299, 1972, p. 32, toliau – 1968 m. Briuselio konvencija)], įprastinę gyvenamąją vietą apibrėžė kaip „vietą, kurioje suinteresuotasis asmuo, norėdamas jai suteikti stabilų pobūdį, įkūrė nuolatinį arba įprastinį savo interesų centrą, laikantis nuostatos, kad, siekiant nustatyti šią vietą, svarbu atsižvelgti į visas su ja susijusias faktines aplinkybes“ (A. Borrás ataskaita, p. 38, 32 punktas).

[26] Žr. šios išvados 33 punktą.

[27] Sprendimas *IB* (44 punktas). Taip pat žr. Reglamento Nr. 2201/2003 1 konstatuojamąją dalį ir A. Borrás ataskaitą, p. 36, 27 punktas.

[28] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *HR* (41 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

2) Objektyvusis požymis ir subjektyvusis požymis

i) Stabilumas arba reguliarumas

42. Dėl objektyviojo požymio primintina, kad tarp aplinkybių, turinčių lemiamos reikšmės nustatant sutuoktinio ar sutuoktinių įprastinę gyvenamąją vietą, ypač svarbi atitinkamo asmens aplinka [29]. Tiesa, suaugusiojo aplinka susideda iš veiklos ir interesų, be kita ko, profesinių, sociokultūrinių, turtinių, taip pat privataus ir šeiminio pobūdžio, ir, Teisingumo Teismo teigimu, nereikalaujama, kad tai būtų sutelkta vienos valstybės narės teritorijoje [30]. Nors Reglamente Nr. 2201/2003 nustatyta jurisdikcijos paskirstymo sistema santuokos ryšių srityje nesiekiama užkirsti kelio kelių teismų jurisdikcijai, mano manymu, svarbu pažymėti, kad Sprendime *IB* [31] Teisingumo Teismas neseniai nusprendė, jog „pripažinus, kad sutuoktinis tuo pačiu metu gali nuolat gyventi keliose valstybėse narėse, būtų pakenkta teisiniam saugumui, nes būtų sunkiau iš anksto nustatyti teismus, galinčius priimti sprendimą dėl santuokos ryšių nutraukimo, o teismui, į kurį kreiptasi, taptų sudėtingiau patikrinti savo paties jurisdikciją“. Iš tikrųjų Teisingumo Teismas, pritardamas generaliniam advokatui M. Campos Sánchez-Bordona, patikslino, jog „kiltų rizika, kad tarptautinė jurisdikcija galiausiai būtų nustatyta ne pagal „nuolatinės [įprastinės] gyvenamosios vietos“ kriterijų, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnio 1 dalies a punktą, bet pagal kriterijų, grindžiamą [tik] vieno ar kito sutuoktinio paprasta gyvenamąja vieta, o tai pažeistų šį reglamentą“ [32].

43. Tai, mano nuomone, reiškia, kad nors neatmestina, jog sutuoktinis tuo pačiu metu gali turėti kelias *paprastas gyvenamąsias vietas*, tam tikru metu jis gali turėti *tik vieną įprastinę gyvenamąją vietą*, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą [33].

44. Be to, primintina, kad, Teisingumo Teismo teigimu, asmens įprastinė gyvenamoji vieta atitinka vietą, kurioje yra jo gyvenimo centras [34]. Taigi galima atsižvelgti į aplinkybes, susijusias su darbu, kaip antai į paskyrimą dirbti atitinkamoje vietoje arba galimybę tai pratęsti, pirmiausia į aplinkybę, kad profesinė veikla, kurią atitinkamoje vietoje vykdo asmuo, yra susijusi su neterminuotais darbo santykiais. Atvirkščiai, negali būti laikoma lemiama aplinkybe laikotarpiai, kuriuos asmuo praleido savo kilmės valstybėje narėje per atostogas ar šventes [35].

45. Nagrinėjamu atveju iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad sutuoktiniai ir jų vaikai gyvena Toge nuo 2015 m., taigi jų gyvenimas šioje valstybėje pasižymi tam tikra trukme, tęstinumu ir pastovumu. Iš tikrųjų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nustatė, kad, išskyrus tikslines ir kasmetines atostogas, jie fiziškai nuolat būna

29 Šiuo klausimu žr. Sprendimą *IB* (56 punktas).

30 Sprendimas *IB* (56 punktas) ir 2016 m. spalio 13 d. Sprendimas *Mikołajczyk* (C-294/15, EU:C:2016:772, 50 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

31 Sprendimas *IB* (45 punktas) ir 2016 m. spalio 13 d. Sprendimas *Mikołajczyk* (C-294/15, EU:C:2016:772, 46 ir 47 punktai bei juose nurodyta jurisprudencija).

32 Sprendimas *IB* (46 punktas). Taip pat žr. generalinio advokato M. Campos Sánchez-Bordona išvadą, pateiktą byloje *IB (Vieno iš sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta – Santuokos nutraukimas)* (C-289/20, EU:C:2021:561, 94 punktas): „<…> kiekvieną kartą, kai šalis nurodytų dvi ar daugiau [kelias] gyvenamąsias vietas kaip nuolatines, reikėtų išsiaiškinti, ar jos visos tokios yra iš tiesų. Pagaliau padidėtų rizika, kad „paprasta“ gyvenamoji vieta (o ne nuolatinė [įprastinė] pagal Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnį) galiausiai nulemtų tarptautinę jurisdikciją“.

33 Sprendimas *IB* (51 punktas).

34 Šiuo klausimu žr. Sprendimą *HR* (44–46 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).

35 Dėl kūdikio įprastinės gyvenamosios vietos žr. Sprendimą *HR* (66 punktas). Be kita ko, P. Lagarde aiškinamojoje ataskaitoje pabrėžiama, kad laikinas vaiko išvykimas iš įprastinės gyvenamosios vietos dėl atostogų jo įprastinės gyvenamosios vietos iš esmės nekeičia.

Toge. Mano manymu, svarbu patikslinti, jog iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad nuo tada, kai sutuoktiniai pradėjo gyventi skyrium, *nė vienas iš jų nesugrįžo gyventi* į savo valstybę narę.

46. Šiuo klausimu pažymėtina, kad iš tiesų sutuoktinių gyvenimas Toge tiesiogiai susijęs su jų, kaip Sąjungos sutartininkų, funkcijų vykdymu ir kad šis gyvenimas gali kisti atsižvelgiant į šias funkcijas ir Komisijos poreikius. Vis dėlto iš Komisijos rašytinių pastabų matyti, kad, remiantis jos iš Europos išorės veiksmų tarnybos gauta informacija, pagrindinės bylos šalys yra pasirašiusios *neterminuotas sutartis* ir rotacija buveinėje Briuselyje joms netaikoma [36].

47. Taigi apeliantės pagrindinėje byloje per posėdį nurodyta aplinkybė, kad ji per atostogas arba švenčių laikotarpiais gyvena Ispanijoje, ir tai, kad ji grįžo į šią valstybę narę, kad pagimdytų abu savo vaikus, negali reikšti, kad sutuoktiniai, ar bent jau apeliantė pagrindinėje byloje, įprastai, stabiliai, nuolat ir pastoviai gyvena šioje valstybėje narėje.

ii) Noras arba ketinimas

48. Kiek tai susiję su subjektyviuoju požymiu, kaip savo rašytinėse pastabose pažymėjo Komisija, iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą aiškiai nematyti, kad sutuoktiniai išreiškė pageidavimą išlaikyti nuolatinių ar įprastinių interesų centrą Ispanijoje. Išskyrus apeliantės pagrindinėje byloje pilietybę ir jos ankstesnę įprastinę gyvenamąją vietą Ispanijoje [37], šiame sprendime nenurodyta jokios aplinkybės, kuri leistų daryti išvadą, kad pagrindinėje byloje yra kitas galimas sąsajos požymis, leidžiantis manyti, kad sutuoktinių, ar bent vieno iš jų, įprastinė gyvenamoji vieta yra šioje valstybėje narėje.

49. Taigi tokiomis aplinkybėmis, kaip susiklosčiusios pagrindinėje byloje, galėtų kilti klausimas, kokia aplinkybė svarbiausia, kai yra prieštaravimas tarp objektyviojo požymio (fizinis buvimas, nuolatinis interesų centras tam tikroje vietoje) ir subjektyviojo požymio (noras grįžti į kilmės valstybę narę).

50. Šiuo aspektu Komisija, Teisingumo Teismui per posėdį pateikus klausimą dėl pareigų Sąjungos delegacijoje, kaip antai Togo delegacijoje, paaiškino, kad reikalaujama fizinio buvimo šalyje ir kad į šias pareigas priimami savanoriškai pasiprašę asmenys [38]. Be to, ši institucija pažymėjo, kad nagrinėjamu atveju sutuoktinių ketinimas apsigyventi Ispanijoje, kai užbaigs savo misiją Toge, yra hipotetinė aplinkybė, į kurią negalima atsižvelgti, siekiant nustatyti jų įprastinę gyvenamąją vietą.

51. Pritariu šiam požiūriui. Iš tikrųjų tam tikrais išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į konkrečias priemones ar išorinius požymius [39], būtų galima manyti, kad sutuoktinių arba vieno iš jų ketinimas grįžti į kilmės valstybę narę ir joje apsigyventi, įgyjant naują „įprastinę gyvenamąją vietą“ ir galutinai išvykstant iš pirmesnės įprastinės gyvenamosios vietos, gali papildyti ar pakeisti požymius, kaip antai trukmę, reguliarumą ar fizinio buvimo pastovumą, su kuriais paprastai

36 Šiuo klausimu Komisija paaiškino, kad yra labai daug norinčių eiti pareigas delegacijoje ir kad sprendimas dėl paskyrimo į atitinkamą šalį priimamas atsižvelgiant į paskiriamų asmenų *pageidavimus*.

37 Primintina, kad iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, jog laikotarpiu nuo 2010 m. rugpjūčio mėn. iki 2015 m. vasario mėn. sutuoktiniai gyveno Bisau Gvinėjoje.

38 Šiuo klausimu žr. šios išvados 36 išnašą ir 48 punktą.

39 Šiuo klausimu žr. Sprendimą *HR* (46 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

siejama sąvoka „nuolatinė gyvenamoji vieta“ [40]. Vis dėlto paprastas ketinimas dėl darbo pagyvenus kitoje valstybėje narėje ar trečiojoje valstybėje grįžti į kilmės šalį nepaneigia atitinkamo asmens esamos įprastinės gyvenamosios vietos. Bet kuriuo atveju pagrindinėje byloje susiklosčiusiomis aplinkybėmis nėra prieštaravimo tarp objektyviojo ir subjektyviojo požymių.

52. Taigi, į visa tai atsižvelgiant manytina, kad, viena vertus, sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta Toge iš esmės pasižymi pastovumu ir stabilumu [41] ir, kita vertus, jų profesiniai, privatūs ir šeiminiai interesai yra šioje valstybėje. Nors esu linkęs galvoti, kad šios aplinkybės *a priori* leidžia manyti, kad abiejų sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta nėra Ispanijoje ir kad jų interesų centras gali būti Toge, vis dėlto būtent prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi patikrinti, ar šiuo atveju visos faktinės aplinkybės iš tikrųjų leidžia manyti, kad *sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta nėra Ispanijoje* [42].

b) Dėl sąvokos „įprastinė gyvenamoji vieta“, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnį

53. Bylose dėl išlaikymo prievolių tarptautinė teismų jurisdikcija nustatoma pagal jurisdikcijos taisykles, nurodytas Reglamente Nr. 4/2009 [43]. Šiuo klausimu primintina, kad tame reglamente nustatyta *išsami* tarptautinės jurisdikcijos taisyklių, dėl kurių taikymo Sąjungos teisės aktų leidėjas reglamento 3 straipsnyje nustatė kelis *alternatyvius kriterijus*, kuriais remiamasi atsižvelgiant pirmiausia į procesines artumo priežastis, *sistema* [44]. Taigi šiame straipsnyje nustatyta vietos, kurioje yra atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta (neatsižvelgiant į tai, ar kalbama apie kreditorių, ar apie skolininką) (a punktas), arba vietos, kurioje yra kreditoriaus įprastinė gyvenamoji vieta (b punktas), teismo (arba teismų) jurisdikcija.

54. Šiomis aplinkybėmis kyla klausimas, ar reglamentuose Nr. 2201/2003 ir Nr. 4/2009 vartojamą sąvoką „įprastinė gyvenamoji vieta“ reikia apibrėžti taip pat.

55. Mano nuomone, akivaizdu, kad į šį klausimą reikia atsakyti teigiamai.

56. Iš tikrųjų siekiant nuosekliai ir vienodai taikyti Sąjungos teisę, kiek tai susiję su šių dviejų reglamentų taikymu, reikia nustatyti sąvokos „įprastinė gyvenamoji vieta“ apibrėžtį ir aiškinimą, grindžiamus tokiais pačiais principais [45]. Vis dėlto ši apibrėžtis gali būti patikslinta dėl poreikio konkrečiais atvejais nustatyti įprastinę gyvenamąją vietą. Primintina: kadangi sąvoka „įprastinė gyvenamoji vieta“ ir jos išaiškinimas taikant Reglamentą Nr. 4/2009 yra, kaip ir Reglamento Nr. 2201/2003 atveju, savarankiški, šios sąvokos prasmė ir apimtis turi būti nustatytos

40 Žr., kiek tai susiję su Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnio 1 dalies a punkto penktos ir šeštos įtraukų išaiškinimu, generalinio advokato M. Campos Sánchez-Bordona išvadą, pateiktą byloje *IB (Vieno iš sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta – Santuokos nutraukimas)* (C-289/20, EU:C:2021:561, 66 punktas).

41 Taip nėra tuo atveju, kai gyvenimas šalyje yra susijęs su gydytojų ar slaugos darbuotojų paskyrimu į trečiąją valstybę vykdant laikinas humanitarinių organizacijų misijas arba tam tikras užduotis vykdančių karių.

42 Reglamentas Nr. 2201/2003 leidžia tik nustatyti, ar įprastinė gyvenamoji vieta yra valstybės narės teritorijoje.

43 Reglamento Nr. 4/2009 1 straipsnyje nustatyta, kad šis reglamentas „taikomas išlaikymo prievolėms, atsirandančioms iš šeimos santykių, tėvystės ar motinystės, santuokos ar giminystės“. Taip pat žr. šio reglamento 11 konstatuojamąją dalį.

44 Reikia patikslinti, kad pagal Reglamentą Nr. 4/2009 nėra nustatyta jurisdikcijos taisyklių taikymo sąlyga, kad atsakovas turi nuolat gyventi valstybėje narėje. Žr. Reglamento Nr. 4/2009 15 konstatuojamąją dalį: <…> „Ta aplinkybė, kad atsakovo įprastinė gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje, nebeturėtų būti priežastis netaikyti Bendrijos normų dėl jurisdikcijos ir nebeturėtų būti nuostatų, nukreipiančių į nacionalinę teisę. Todėl šiame reglamente turėtų būti nustatyti atvejai, kuriais valstybės narės teismas gali pasinaudoti papildoma jurisdikcija“.

45 Pabrėžtina, kad santuokos nutraukimo srityje reikia nustatyti sutuoktinių ar vieno iš jų arba atsakovo įprastinę gyvenamąją vietą, tėvų pareigų srityje – tėvų ir (arba) vaikų įprastinę gyvenamąją vietą, o išlaikymo prievolių srityje – kreditoriaus arba atsakovo įprastinę gyvenamąją vietą.

atsižvelgiant į šio reglamento nuostatų kontekstą ir tikslą, be kita ko, šio reglamento 15 konstatuojamojoje dalyje nurodytą tikslą. Pagal šią konstatuojamąją dalį jurisdikcijos vykstant ginčams dėl išlaikymo išmokų nustatymo kriterijai buvo nustatyti siekiant dviejų tikslų: apginti kreditorių interesus [46] ir skatinti tinkamą teisingumo vykdymą [47].

57. Taigi sąvokos „nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta“, apibrėžtos Reglamente Nr. 2201/2003, taikymas, kiek tai susiję su Reglamentu Nr. 4/2009, mano manymu, yra svarbus atsižvelgiant ir į glaudžią šių dviejų reglamentų tarpusavio sąsają. Iš tiesų, mano manymu, ne tik į Reglamento Nr. 4/2009 ypatumus, tikslą ir kontekstą, bet ir į požymius ir veiksnius, tiek objektyvius (gyvenamosios vietos *stabilumas*, *reguliarumas* ir atitinkamo asmens integravimasis į socialinę ir šeiminę aplinką), tiek subjektyvius (šio asmens *ketinimas* atitinkamoje vietoje nustatyti įprastinę gyvenamąją vietą), leidžiančius šioje byloje susiklosčiusiomis aplinkybėmis nustatyti įprastinę gyvenamąją vietą, kaip tai suprantama pagal Reglamentą Nr. 2201/2003 [48], turi atsižvelgti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, siekdamas nustatyti skolininko, kreditoriaus ar išlaikymo prašančio asmens įprastinę gyvenamąją vietą pagal Reglamentą Nr. 4/2009 [49]. Iš tikrųjų praktiškai kalbama apie tą pačią įprastinę gyvenamąją vietą.

58. Šį aiškinimą patvirtina ir Andrea Bonomi parengta aiškinamoji ataskaita dėl Hagos protokolo [50], kurios 37 punkte nurodyta, jog susiejimo su įprastinės gyvenamosios vietos valstybės teise buvimo pagrindas „tas, kad jis leidžia nustatyti išlaikymo prievolės buvimą ir dydį atsižvelgiant į teisines ir faktines socialinės aplinkos, kurioje kreditorius gyvena ir vykdo didžiąją savo veiklos dalį, sąlygas“. Šiuo klausimu šios ataskaitos 42 punkte taip pat pažymima, kad „nustatytas kriterijus yra *įprastinės* gyvenamosios vietos kriterijus, o tai reiškia tam tikrą stabilumą. Paprastos laikino pobūdžio gyvenamosios vietos nepakanka, siekiant nustatyti išlaikymo prievolei taikytiną teisę“.

59. Atsižvelgiant į atliktą sąvokos „įprastinė gyvenamoji vieta“ analizę, iš kurios matyti, kad sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta nėra valstybėje narėje, dar reikia išnagrinėti klausimą, ar Sąjungos diplomatinių įstaigų darbuotojų statusas, kuriuo sutuoktiniai naudojasi Toge, pagrindinės bylos aplinkybėmis gali turėti reikšmės sutuoktinių įprastinei gyvenamajai vietai.

2. Dėl diplomatinių įstaigų darbuotojų statuso valstybėje, kurioje yra sutuoktinių įprastinė gyvenamoji vieta, reikšmės taikant Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnį

60. Ispanijos vyriausybės nuomone, teismas, turintis jurisdikciją spręsti dėl santuokos nutraukimo, pagal Reglamentą Nr. 2201/2003 yra sutuoktinių įprastinės gyvenamosios vietos teismas. Vis dėlto remdamasi šio reglamento 14 konstatuojamąja dalimi ji mano, kad jei šis teismas negali naudotis savo jurisdikcija, nes sutuoktiniai, kaip Sąjungos sutartininkai, turi diplomatinių įstaigų darbuotojų statusą, ši jurisdikcija turi būti nustatyta laikantis valstybėje narėje, kurioje atitinkami asmenys neturi šio diplomatinių įstaigų darbuotojų statuso, galiojančių taisyklių, taikant *lex fori*, t. y. Ispanijos civilinio kodekso 40 straipsnį. Iš tikrųjų ši vyriausybė

46 2014 m. gruodžio 18 d. Sprendimas *Sanders ir Huber* (C-400/13 ir C-408/13, EU:C:2014:2461, 26–29 punktai).

47 Reglamento Nr. 4/2009 22, 25, 31, 33, 35 ir 45 konstatuojamosiose dalyse patvirtinamas tikslas užtikrinti (greitą ir veiksmingą) išlaikymo išmokų tarpvalstybiniais atvejais išieškojimą ir taip sudaryti palankesnes sąlygas laisvam asmenų judėjimui Sąjungoje.

48 Žr. šios išvados 50 punktą.

49 Dėl sąvokos „įprastinė gyvenamoji vieta“, vartojamos Reglamente Nr. 4/2009, ir tokios pačios sąvokos, vartojamos 2019 m. birželio 25 d. Tarybos reglamento (ES) 2019/1111 dėl jurisdikcijos ir sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis bei tarptautiniu vaikų grobimu, pripažinimo ir vykdymo (OL L 178, 2019, p. 1) 3 straipsnyje (susijusiame su suaugusiaisiais) ir 7 straipsnyje (susijusiame su vaikais), atitikties žr. Hess, B. „Towards a Uniform Concept of Habitual Residence in European Procedural and Private International Law?“, *Polski Proces Cywilny*, Nr. 4, 2021, p. 523–542, pirmiausia p. 528.

50 Tekstas priimtas Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos dvidešimt pirmojoje sesijoje, toliau – A. Bonomi ataskaita.

pažymi, kad pagal Toge taikomos Vienos konvencijos 31 straipsnio 1 dalį diplomatai naudojasi imunitetu nuo priimančiosios valstybės civilinės jurisdikcijos. Todėl pripažinus tokį diplomatinių įstaigų darbuotojo statusą negalima taikyti sutuoktinių įprastinės gyvenamosios vietos kriterijaus, siekiant nustatyti teismo tarptautinę jurisdikciją nagrinėti ieškinį dėl santuokos nutraukimo.

61. Čekijos vyriausybė apsiriboja teiginiu, kad asmuo, paskirtas į trečiąją valstybę kaip diplomatinės įstaigos darbuotojas, išlaiko savo įprastinę gyvenamąją vietą valstybėje narėje, kurioje gyveno iki šio paskyrimo.

62. Komisija, atvirkščiai, mano, jog tai, kad sutuoktiniai turi Sąjungos sutartininkų statusą, todėl yra paskirti į trečiąją valstybę, neturi turėti ypatingos reikšmės nustatant jų įprastinę gyvenamąją vietą. Jos teigimu, ir, priešingai nei požiūris, kurio laikosi Ispanijos vyriausybė, Reglamento Nr. 2201/2003 14 konstatuojamoji dalis pagrindinėje byloje neturi reikšmės. Iš tikrųjų, kadangi sutuoktiniai neturi diplomatinio imuniteto jokioje valstybėje narėje, jų diplomatinis statusas nėra reikšminga aplinkybė, siekiant nustatyti, ar jie, kaip Sąjungos sutartininkai, turi įprastinę gyvenamąją vietą paskyrimo valstybėje.

63. Pirma, pažymėtina, jog nei iš Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnio 1 dalies a punkto aiškinimo, nei iš Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnio aiškinimo nematyti, kad Sąjungos sutartininkų profesinis statusas gali būti svarbus, siekiant nustatyti jų įprastinę gyvenamąją vietą.

64. Antra, pažymėtina, jog Reglamento Nr. 2201/2003 14 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad „šis reglamentas turėtų veikti nepažeidžiant viešosios tarptautinės teisės dėl diplomatinių imunitetų taikymo. Tais atvejais, kai jurisdikcija pagal šį reglamentą negalima naudotis dėl diplomatinio imuniteto pagal tarptautinę teisę buvimo, jurisdikcija turėtų būti naudojamasi pagal valstybės narės, kurioje atitinkamas asmuo tokio imuniteto neturi, nacionalinę teisę“.

65. Pabrėžtina, jog ši konstatuojamoji patvirtina, kad pagal tarptautinę teisę valstybės narės teismai negali naudotis jurisdikcija, jei atitinkamas asmuo šioje valstybėje narėje turi diplomatinį statusą. Vis dėlto net tuo atveju, jei šis asmuo turi diplomatinį imunitetą, dar kyla klausimas, kiek dėl šio diplomatinio imuniteto Togo teismai negali naudotis savo jurisdikcija. Vis dėlto šioje byloje taip nėra.

66. Tai patikslinęs pritariu Komisijos nuomonei, kad ši konstatuojamoji dalis pagrindinėje byloje neturi reikšmės. Iš tikrųjų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad sutartininkai turi Sąjungos diplomatinių įstaigų darbuotojų statusą paskyrimo šalyje[51]. Vis dėlto jie turi Sąjungos sutartininkų statusą Sąjungos valstybėse narėse. Taigi sutuoktiniai neturi diplomatinio statuso, kaip tai suprantama pagal Vienos konvencijos 31 straipsnį, jokioje valstybėje narėje. Be to, Komisija, atsakydama į Teisingumo Teismo per posėdį pateiktą klausimą, nurodė, kad diplomatiniu imunitetu, kurį Toge turi sutuoktiniai, siekiama apsaugoti delegacijos pareigūnus ar darbuotojus, jiems vykdant savo pareigas.

[51] Žr. Wouters, J. ir Duquet, S. „The ES and International Diplomatic Law: New Horizons?“, *The Hague Journal of Diplomacy*, 7 t., Nr. 1, 2012, p. 31–49, pirmiausia p. 44. Šių autorių teigimu, „[Sąjungos] diplomatiniam tinklui taikoma Vienos konvencija sudarant konkrečius susitarimus su priimančiąja šalimi. Dauguma valstybių yra sutikusios, kad [Sąjungos] delegacijoms, jų darbuotojams ir jų turtui taip būtų taikomos privilegijos ir imunitetai. Vis dėlto konkrečios nuostatos ir teisiniai pagrindai gali skirtis, nelygu suinteresuotoji šalis“.

3. Tarpinė išvada

67. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, manau, kad sutuoktinių turimas Sąjungos sutartininkų statusas trečiojoje valstybėje nėra reikšminga aplinkybė, siekiant nustatyti įprastinę gyvenamąją vietą [52], kaip tai suprantama tiek pagal Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnį, tiek pagal Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnį.

B. Dėl antrojo prejudicinio klausimo

68. Atsižvelgiant į tai, kaip siūlau atsakyti į pirmąjį kausimą, antrojo klausimo nagrinėti nereikia. Taigi galima tik pažymėti, kad akivaizdu, jog sutuoktinių turimas Sąjungos sutartininkų statusas trečiojoje valstybėje neturi reikšmės ir nustatant nepilnamečių vaikų įprastinę gyvenamąją vietą, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8 straipsnį.

C. Dėl trečiojo prejudicinio klausimo

69. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės nori sužinoti, ar, siekiant nustatyti vaikų įprastinę gyvenamąją vietą, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8 straipsnį, galima atsižvelgti į tokias aplinkybes, kaip motinos pilietybė, tai, kad ji iki santuokos gyveno valstybėje narėje, nepilnamečių vaikų pilietybės ir tai, kad jie gimė šioje valstybėje narėje.

70. Pirma, primintina, kad, kalbant apie vaikų įprastinę gyvenamąją vietą nagrinėjant ginčus, susijusius su tėvų pareigomis, Reglamento Nr. 2201/2003 8 straipsnyje nėra jokios aiškios nuorodos į valstybių narių teisę, siekiant nustatyti sąvokos „įprastinė gyvenamoji vieta“ prasmę ir apimtį; todėl tai „turi būti nustatyta atsižvelgiant į [šio reglamento] nuostatų ir tikslo kontekstą, visų pirma kylantį iš jo 12 konstatuojamąją dalį [konstatuojamosios dalies], kurioje numatyta, kad [šiuo reglamentu] įtvirtinamos taisyklės yra suformuluotos labiausiai atsižvelgiant į vaiko interesus, ypač į artumo kriterijų“ [53].

71. Antra, Teisingumo Teismo teigimu, vaikų įprastinė gyvenamoji vieta turi būti nustatoma atsižvelgiant į visas konkretaus atvejo faktines aplinkybes [54]. Šiuo klausimu Teisingumo Teismas nurodė kelis veiksnius, leidžiančius nacionaliniam teismui tai nustatyti.

72. Pirmiausia Teisingumo Teismas nurodė, viena vertus, kad nustatant, ar vaikas nuolat gyvena konkrečioje valstybėje narėje, jis bent turi fiziškai būti toje valstybėje narėje [55], ir, kita vertus, kad reikia atsižvelgti ir į kitus veiksnius, galinčius atskleisti, kad toks buvimas visai nėra laikinas ar atsitiktinis ir kad ten gyvendamas vaikas *yra tam tikra dalimi* integravęsis į socialinę ir šeiminę aplinką [56].

[52] Patikslintina, kad nagrinėjamu atveju kalbama apie įvairių asmenų, t. y. sutuoktinių, tėvo arba motinos ir išlaikymo kreditoriaus, įprastinę gyvenamąją vietą.

[53] Dėl sąvokos vaiko „įprastinė gyvenamoji vieta“ žr. 2009 m. balandžio 2 d. Sprendimą *A* (C-523/07, EU:C:2009:225, 34 ir 35 punktai) ir 2014 m. spalio 9 d. Sprendimą *C* (C-376/14 PPU, EU:C:2014:2268, 50 punktas). Dėl sąvokos kūdikio „įprastinė gyvenamoji vieta“ žr. 2010 m. gruodžio 22 d. Sprendimą *Mercredi* (C-497/10 PPU, EU:C:2010:829, 44–46 punktai), 2017 m. birželio 8 d. Sprendimą *OL* (C-111/17 PPU, EU:C:2017:436, 40 punktas) ir Sprendimą *HR* (40 punktas).

[54] Šiuo klausimu žr., be kita ko, Sprendimą *HR* (41 punktas).

[55] Žr., be kita ko, 2017 m. vasario 15 d. Sprendimą *W ir V* (C-499/15, EU:C:2017:118, 61 punktas).

[56] Šiuo klausimu žr. Sprendimą *HR* (41 punktas). Mano nuomone, tai, kad Teisingumo Teismas vartoja žodžių junginį „tam tikra apimtimi“, reiškia, jog nėra reikalaujama, kad ši integracija būtų visiška. Šiuo klausimu taip pat žr. Sprendimą *IB*.

73. Be to, Teisingumo Teismas patikslino, kad vaiko įprastinė gyvenamoji vieta, kaip tai suprantama pagal Reglamentą Nr. 2201/2003, yra „vieta, kur faktiškai yra jo gyvenimo centras“ prašymo nustatyti tėvų pareigas vaikui pateikimo metu, o šį centrą turi nustatyti bylą nagrinėjantis teismas [57]. Šiuo tikslu galima atsižvelgti į tokius veiksnius: vaiko gyvenimo atitinkamoje valstybėje narėje (ar, kaip nagrinėjamu atveju, trečiojoje valstybėje) trukmę, reguliarumą, sąlygas ir priežastis [58], mokyklos lankymo vietą ir sąlygas, taip pat šeiminius ir socialinius vaiko ryšius toje valstybėje narėje (arba toje trečiojoje valstybėje) [59].

74. Galiausiai, kaip priminta šios išvados 39 punkte, Teisingumo Teismas patikslino, kad, siekiant nustatyti vaiko įprastinę gyvenamąją vietą, reikia nustatyti jo tėvų nuolatinio buvimo vietą, kurioje jie yra integravęsi į socialinę ir šeiminę aplinką. Šiomis aplinkybėmis taip pat galima atsižvelgti į ketinimą apsigyventi toje vietoje, jei šis ketinimas išreikštas konkrečiomis priemonėmis [60].

75. Nagrinėjamu atveju iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad vaikai gimė 2007 m. ir 2012 m. Ispanijoje ir abu turi Ispanijos ir Portugalijos pilietybes. Be to, laikotarpiu nuo 2010 m. rugpjūčio mėn. iki 2015 m. vasario mėn. tėvai gyveno Bisau Gvinėjoje, paskui persikėlė į Togą, kur ir dabar tebegyvena. Iš tikrųjų, kaip minėta, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas aiškiai nurodo, kad nuo tada, kai tėvai gyvena skyrium, vaikai *nepersikėlė gyventi kitur*. Todėl neatrodo, kad vieta, kurioje faktiškai yra šių nepilnamečių vaikų „gyvenimo centras“, būtų Ispanija.

76. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas negali atsižvelgti vien į tokias aplinkybes, kaip antai motinos ir dviejų nepilnamečių vaikų turimas Ispanijos pilietybes, taip pat į tai, kad jie gimė Ispanijoje ir šioje valstybėje narėje praleidžia atostogas, kad galėtų pripažinti, jog vaikų įprastinė gyvenamoji vieta yra šioje valstybėje narėje [61].

77. Taigi reikia manyti, kad vaikų įprastinė gyvenamoji vieta, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8 straipsnio 1 dalį, yra ne Ispanijoje; prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi tai įvertinti, atsižvelgdamas į visas konkrečias šiuo atveju susiklosčiusias faktines aplinkybes.

78. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, į trečiąjį prejudicinį klausimą siūlau atsakyti, kad, siekiant nustatyti vaikų įprastinę gyvenamąją vietą, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8 straipsnį, negalima atsižvelgti vien į tokias aplinkybes, kaip motinos pilietybė, tai, kad ji iki santuokos gyveno Ispanijoje, nepilnamečių vaikų pilietybės ir tai, kad jie gimė šioje valstybėje narėje.

D. Dėl ketvirtojo prejudicinio klausimo

79. Ketvirtuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas Teisingumo Teismo iš esmės siekia išsiaiškinti, ar tai, kad kita apeliacinio proceso šalis pagrindinėje byloje yra valstybės narės pilietis, trukdo taikyti Reglamento Nr. 2201/2003 7 ir 14 straipsniuose nustatytą sąlygą, susijusią su kita jurisdikcija. Šios abejonės kyla dėl to, kad, prašymą priimti prejudicinį

57 Šiuo klausimu žr. Sprendimą *HR* (42 punktas).

58 Jei, kaip nagrinėjamu atveju, minėti veiksniai yra susiję su trečiąja valstybe, ši aplinkybė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui taikant Reglamentą Nr. 2201/2003 leidžia nustatyti ne tai, kad vaikų įprastinė gyvenamoji vieta yra šioje valstybėje, o veikiau tai, kad ši įprastinė gyvenamoji vieta *yra ne valstybėje narėje*.

59 Sprendimas *HR* (43 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

60 Žr., be kita ko, Sprendimą *HR* (45 ir 46 punktai bei juose nurodyta jurisprudencija).

61 Šiuo klausimu žr., be kita ko, Sprendimą *HR* (52–54 punktai ir juose nurodyta jurisprudencija).

sprendimą pateikusio teismo teigimu, remiantis dalies teisės teoretikų nuomone, šio reglamento 6 straipsnis gali trukdyti taikyti šio reglamento 7 ir 14 straipsnius, taigi ir nacionalinės teisės aktus, susijusius su jurisdikcijos santuokos nutraukimo ir tėvų pareigų srityje nustatymu.

80. Ispanijos vyriausybė, atvirkščiai, savo rašytinėse pastabose teigia, jog tai, kad vaikų tėvas yra valstybės narės pilietis, negali trukdyti taikyti Reglamento Nr. 2201/2003 7 ir 14 straipsnių.

1. Kita jurisdikcija santuokos nutraukimo srityje: Reglamento Nr. 2201/2003 6 ir 7 straipsnių tarpusavio sąsaja, du hierarchinio pobūdžio sprendimai

81. Reglamento Nr. 2201/2003 7 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „jeigu joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal 3, 4 ir 5 straipsnius, kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija nustatoma pagal jos teisę“. Nors atrodo, kad ši nuostata, vertinama atskirai, leidžia sutuoktiniams, kurių įprastinė gyvenamoji vieta yra ne Sąjungoje ir kurie turi skirtingas pilietybes, remiantis nacionalinėje teisėje nustatytomis jurisdikcijos taisyklėmis kreiptis į papildomą teismą [62], vis dėlto jos taikymą riboja šio reglamento 6 straipsnis. Iš tikrųjų iš kartu aiškinamų šio reglamento 6 ir 7 straipsnių matyti, kad pagal šį reglamentą nacionalines jurisdikcijos taisykles leidžiama taikyti tik su tam tikromis sąlygomis, siekiant apsaugoti atsakovą [63].

82. Visų pirma pažymėtina, kad pagal Reglamento Nr. 2201/2003 6 straipsnį sutuoktinis, kurio įprastinė gyvenamoji vieta yra valstybės narės teritorijoje arba kuris yra valstybės narės pilietis, arba kurio nuolatinė gyvenamoji vieta, kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją, yra vienos iš pastarųjų valstybių narių teritorijoje, gali būti paduotas į teismą kitoje valstybėje narėje tik šio reglamento 3, 4 ir 5 straipsniuose nustatyta tvarka [64].

83. Taip pat, kalbant būtent apie Reglamento Nr. 2201/2003 6 straipsnio b punktą, pažymėtina, jog iš pažodinio šios nuostatos aiškinimo matyti, kad Sąjungos teisės aktų leidėjo pasirinkimas vartoti žodžių junginį „kitoje valstybėje narėje“ reiškia, kad kalbama apie *kitą* valstybę narę nei ta, kurios pilietis yra sutuoktinis. Todėl siaurą šio reglamento 6 straipsnio aiškinimą, pagal kurį tuo atveju, jei sutuoktiniai yra valstybės narės piliečiai, bet neturi įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje, jie pagal Reglamentą Nr. 2201/2003 negali kreiptis į jokį teismą, mano manymu, reikia atmesti.

62 Atrodo, kad tokio požiūrio laikomasi Ispanijos vyriausybės rašytinėse pastabose pateiktame aiškinime. Žr. šios išvados 80 punktą.

63 Pažymėtina, kad, išskyrus kai kuriuos iš esmės formalaus pobūdžio pakeitimus, Reglamentu 2019/1111 nebuvo pakeistos tarptautinės jurisdikcijos taisyklės santuokos srityje. Taigi Sąjungos teisės aktų leidėjas išlaikė Reglamento Nr. 2201/2003 6 ir 7 straipsniuose nustatytą kitos jurisdikcijos sistemą, kuri dabar įtvirtinta Reglamento 2019/1111 6 straipsnyje. Iš tikrųjų Reglamento 2019/1111 104 straipsnyje nurodyta, kad, atsižvelgiant į šio reglamento 100 straipsnio 2 dalį, Reglamentas Nr. 2201/2003 nuo 2022 m. rugpjūčio 1 d. panaikinamas.

64 Dėl sąsajos tarp Reglamento Nr. 2201/2003 6 ir 7 straipsnių sudėtingumo doktrinoje yra pareikšta daug kritikos. Žr., be kita ko, Borrás, A. „Article 6“, *op. cit.*, p. 98, 2 punktas. Šiuo klausimu pažymėtina, kad 2006 m. liepos 17 d. Pasiūlyme dėl Tarybos reglamento, iš dalies keičiančio Reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir nustatančio taikytinos teisės taisykles bylose, susijusiose su santuoka (COM(2006) 399 *final*, p. 8), Komisija siūlė panaikinti 6 straipsnį: „Viešos konsultacijos parodė, kad dėl šios nuostatos gali kilti nesusipratimų. Be to, ji yra perteklinė, nes 3, 4 ir 5 straipsniai apibūdina, kokiomis aplinkybėmis teismas turi išimtinę kompetenciją tais atvejais, kai valstybės narės teritorijoje yra sutuoktinio nuolatinė [įprastinė] gyvenamoji vieta. <…>“

84. Iš tikrųjų toks aiškinimas prieštarautų ne tik bet kokiai logikai, bet ir aiškiai suformuluotai Reglamento Nr. 2201/2003 7 straipsnio 1 daliai, kurios taikymas priklauso nuo to, ar valstybės narės teismas turi jurisdikciją pagal šio reglamento 3–5 straipsnius [65]. Kokia tokiu atveju būtų nuostatos, kuri nesuteiktų galimybės kreiptis bent į vienos iš valstybių narių teismą ir kuri lemtų tik pašalinimą, *ratio legis*?

85. Be to, toks aiškinimas prieštarautų Reglamento Nr. 2201/2003 tikslui. Šiuo klausimu primintina, kad šio reglamento 1 konstatuojamojoje dalyje minimas laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės, „kurioje užtikrinamas laisvas asmenų judėjimas“, sukūrimas. Dėl šio tikslo Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad šiuo reglamentu siekiama įtvirtinti vienodas jurisdikcijos taisykles santuokos nutraukimo srityje tam, kad būtų užtikrinta kuo didesnė asmenų judėjimo laisvė [66]. Galiausiai primintina, kad šiuo reglamentu taip pat siekiama skatinti teismo sprendimų tarpusavio pripažinimą [67].

86. Mano siūlomą nesiaurą aiškinimą patvirtina ir Teisingumo Teismo jurisprudencija. Iš tikrųjų Teisingumo Teismas Sprendime *Sundelind Lopez* [68] nusprendė, kad atsakovas, kurio įprastinė gyvenamoji vieta yra valstybės narės teritorijoje ar kuris yra valstybės narės pilietis, atsižvelgiant į išimtinį jurisdikcijos pobūdį pagal Reglamento Nr. 2201/2003 3–5 straipsnius, gali būti paduotas į teismą kitoje valstybėje narėje tik pagal šiuos straipsnius, taigi ne pagal nacionalinėje teisėje įtvirtintas jurisdikcijos taisykles [69].

87. Galiausiai pagal doktriną Reglamento Nr. 2201/2003 6 straipsnis reiškia, kad, kai asmuo yra valstybės narės pilietis, bet neturi įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje, jis gali būti paduotas į kitos valstybės narės nei ta, kurios jis yra pilietis, teismą *tik tuo atveju*, jei šios kitos valstybės narės teismas gali prisiimti jurisdikciją pagal šio reglamento 3 straipsnį [70]. Iš tikrųjų kai kurie autoriai mano, kad šio reglamento 6 ir 7 straipsniuose santuokos nutraukimo srityje yra nustatyta jurisdikcijos taisyklių hierarchija, lemianti iš esmės du sprendimus. Viena vertus, jei remiantis kuriuo nors iš Reglamente Nr. 2201/2003 nurodytų jurisdikcijos pagrindų jurisdikciją gali turėti valstybės narės teismas, taikomos su šiuo pagrindu susijusios šio reglamento nuostatos, netaikant jokios nacionalinėje teisėje nustatytos taisyklės, kad ir kokie būtų kiti sąsajos veiksniai.

65 Komisijos teigimu, „šiuo metu [Reglamento Nr. 2201/2003] 7 straipsnyje yra nuoroda į tarptautinę jurisdikciją reglamentuojančias nacionalines taisykles tam atvejui, kai sutuoktiniai neturi nuolatinės [įprastinės] gyvenamosios vietos valstybės narės teritorijoje arba neturi bendros [tokios pačios] pilietybės“ (žr. COM(2006) 399 *final*, p. 9).

66 2007 m. lapkričio 29 d. Sprendimas *Sundelind Lopez* (C-68/07, EU:C:2007:740, 26 punktas). Teisingumo Teismo teigimu, aiškinant Reglamento Nr. 2201/2003 nuostatas reikėtų atsižvelgti ir į 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1347/2000 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis abiejų sutuoktinių vaikams, pripažinimo bei vykdymo (OL L 160, 2000, p. 19; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 1 t., p. 209), kurio nuostatos dėl jurisdikcijos priimti sprendimus su santuokos nutraukimu susijusiais klausimais iš esmės buvo pakartotos Reglamente Nr. 2201/2003, 4 ir 8 konstatuojamąsias dalis. Šiuo klausimu taip pat žr. Ní Shúilleabháin, M. *Cross-Border Divorce Law. Bruxelles II bis*, Oxford Private International Law Series, 2010, p. 30, 1.43 punktas.

67 Reglamento Nr. 2201/2003 2 konstatuojamojoje dalyje pabrėžiama, kad šis teismo sprendimų tarpusavio pripažinimas yra „kertin[is] akm[uo] kuriant tikrą teisminę erdvę“. Taip pat žr. šio reglamento 23 konstatuojamąją dalį, 1999 m. spalio 15 ir 16 d. Tamperės Europos Vadovų Tarybos išvadų, pateikiamų internete adresu http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_fr.htm, 34 punktą ir Komisijos darbinį dokumentą „Sprendimų, susijusių su tėvų pareigomis, tarpusavio pripažinimas“, COM(2001) 166 *final*, p. 3.

68 2007 m. lapkričio 29 d. sprendimas (C-68/07, EU:C:2007:740).

69 2007 m. lapkričio 29 d. Sprendimas *Sundelind Lopez* (C-68/07, EU:C:2007:740, 22 punktas).

70 Žr. Ní Shúilleabháin, M., *op. cit.*, p. 157, 4.33 punktas. Taip pat žr. Kruger, T. ir Samyn, L. „Brussels II bis: successes and suggested improvements“, *Journal of Private International Law*, 2016, p. 1–37, pirmiausia p. 8, taip pat Campiglio, C. „Conflitti positivi et negativi di giurisdizione in materia matrimoniale“, *Rivista di diritto internazionale privato et processuale*, Nr. 3, 2021, p. 497–532, pirmiausia p. 522.

Kita vertus, jei valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal kurią nors šio reglamento nuostatą, taikomos nacionalinėje teisėje nustatytos taisyklės, net jeigu jomis negalima remtis prieš valstybių narių piliečius arba asmenis, gyvenančius valstybių narių teritorijoje [71].

88. Vis dėlto nagrinėjamu atveju sutuoktiniai turi ne tos pačios valstybės narės pilietybes ir jų įprastinė gyvenamoji vieta, atrodo, yra trečiojoje valstybėje. Bet kuriuo atveju iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą matyti, kad apeliantė pagrindinėje byloje neturi įprastinės gyvenamosios vietos Portugalijoje ir nėra Portugalijos pilietė. Be to, kaip minėta šios išvados 52 punkte, iš visko sprendžiant ji neturi įprastinės gyvenamosios vietos Ispanijoje. Taigi remdamasi sąlyga, susijusia su kita jurisdikcija, nustatyta Reglamento Nr. 2201/2003 7 straipsnio 1 dalyje, apeliantė pagrindinėje byloje negali Ispanijoje pareikšti ieškinio dėl santuokos nutraukimo savo sutuoktiniui, kuris yra Portugalijos pilietis, nes šio reglamento 6 straipsnis trukdo iškelti jam bylą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiame teisme, remiantis kitos jurisdikcijos taisyklėmis, nustatytomis Ispanijos teisėje.

89. Vis dėlto apeliantė pagrindinėje byloje gali, kaip siūlo Komisija, ieškinį dėl santuokos nutraukimo pareikšti Portugalijoje.

90. Tokiu atveju gali kilti klausimas, kokia būtų sutuoktinio padėtis, jei valstybės narės, kurios pilietis jis yra, jurisdikcijos taisyklėse nebūtų numatyta kitos jurisdikcijos atsižvelgiant į Reglamentą Nr. 2201/2003. Iš tikrųjų tokiu atveju joks valstybės narės teismas neturėtų jurisdikcijos pagal šį reglamentą. Prie šio klausimo dar grįšiu nagrinėdamas šeštąjį prejudicinį klausimą [72].

91. Dėl visų šių priežasčių siūlau į šį klausimą atsakyti, kad, kiek tai susiję su ieškiniu dėl santuokos nutraukimo, jei teismas, į kurį kreiptasi, negali pagrįsti savo jurisdikcijos Reglamento Nr. 2201/2003 3–5 straipsniais (prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi tai patikrinti), šio reglamento 6 straipsnis trukdo taikyti sąlygą, susijusią su kita jurisdikcija, nustatytą šio reglamento 7 straipsnio 1 dalyje, todėl atsakovui, valstybės narės piliečiui, byla gali būti iškelta tik šios valstybės narės teismuose [73].

2. Kita jurisdikcija su tėvų pareigomis susijusiose bylose

92. Reglamento Nr. 2201/2003 14 straipsnyje nustatyta, kad „jei joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal 8–13 straipsnius, kiekvienoje valstybėje narėje jurisdikcija nustatoma pagal jos teisę“.

93. Dėl Reglamento Nr. 2201/2003 8 ir 14 straipsnių tarpusavio sąsajos Teisingumo Teismas pabrėžė, jog tai, kad ginčas valstybės narės teisme iš esmės negali būti nagrinėjamas remiantis šio reglamento 8 straipsnio 1 dalimi, nebūtinai užkerta kelią tam, kad, remdamasis kitu pagrindu, šis

71 Pataut, É. „Codifier le divorce international: Quelques remarques sur le projet GEDIP“, *AUC IURIDICA*, Nr. 66, 2020, p. 95–115, pirmiausia p. 103.

72 Žr. šios išvados 129 punktą. Šiuo aspektu pažymėtina, kad doktrinoje keliamas klausimas, ar tikslinga išlaikyti kitą jurisdikciją, nurodytą Reglamente Nr. 2201/2003, ir ar reikia ją pakeisti „vienoda“ jurisdikcija. Žr., be kita ko, Bonomi, A. „La compétence internationale en matière de divorce. Quelques suggestions pour une (improbable) révision du règlement Bruxelles II bis“, *Revue critique de droit international privé*, 4 t., Nr. 4, 2017, p. 511–534, pirmiausia p. 522 ir paskesni, taip pat Pataut, É., *loc. cit.*, p. 104 ir paskesni.

73 Byloje, kurioje priimtas 2007 m. lapkričio 29 d. Sprendimas *Sundelind Lopez* (C-68/07, EU:C:2007:740), kasatorė gyveno kitoje valstybėje narėje nei ta, kurios ji buvo pilietė. Atvirkščiai, kaip pažymima doktrinoje, kadangi kai kurių valstybių narių teisės sistemoje nenumatyta jurisdikcija, kurią būtų galima kvalifikuoti kaip „kitą“ atsižvelgiant į Reglamento Nr. 2201/2003 3 straipsnį, kyla problema, kai vienas iš sutuoktinių turi valstybės narės pilietybę ir abu sutuoktiniai gyvena trečiojoje valstybėje. Žr. A. Borrás ataskaitą, 47 punktas. Taip pat žr. Borrás, A., „Article 6“, *op. cit.*, p. 102, 13 punktas.

teismas būtų kompetentingas nagrinėti tokį ginčą[74]. Teisingumo Teismo teigimu, šiame reglamente nustatyta sistema, leidžianti valstybėms narėms apginti vaiko interesus netgi bylose, kurios nepatenka į pastarosios nuostatos taikymo sritį. Tokiu atveju šio reglamento 14 straipsnyje patikslinta, kad galiausiai valstybės narės gali nustatyti savo teismų jurisdikciją, remdamosi nacionaline teise[75].

94. Nagrinėjamu atveju pagal Reglamento Nr. 2201/2003 14 straipsnį teismas, į kurį kreiptasi, nustatydamas savo jurisdikciją gali taikyti savo nacionalines jurisdikcijos taisykles, įskaitant taisykles, pagal kurias jurisdikcija jam suteikiama atsižvelgiant į vaiko pilietybę, netgi tuo atveju, jei atsakovas yra kitos valstybės narės pilietis, nes šio reglamento 6 straipsnis taikomas tik ieškiniams dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacijos) ir santuokos pripažinimo negaliojančia[76].

95. Apibendrinant galima daryti išvadą, jog išnagrinėjus Reglamento Nr. 2201/2003 6, 7 ir 14 straipsnius matyti, kad tarptautinė jurisdikcija santuokos ir tėvų pareigų srityse gali būti suteikta keliems teismams. Tiesa, kelių kompetentingų teismų buvimas, atitinkantis *favor divortii* principą, kuriuo grindžiama daugumos valstybių narių teisė, sudaro palankias sąlygas ginčų dėl santuokos nutraukimo išskaidymui per kelis teismus. Taigi gali kilti klausimas, ar toks išskaidymas netrukdo atsižvelgti pirmiausia į vaiko interesus.

96. Mano manymu, netrukdo. Kriterijai, nurodyti Reglamente Nr. 2201/2003 dėl priemonių, susijusių su vaikais, skiriasi nuo kriterijų, susijusių su santuokos nutraukimu, todėl jurisdikcija gali sutapti tik esant palankioms aplinkybėms arba sutuoktinių sutarimu[77]. Pavyzdžiui, šio reglamento 12 straipsnio 3 dalis leidžia sutuoktiniams išvengti ginčo išskaidymo per kelis teismus. Pagal šią nuostatą valstybės narės teismai taip pat turi jurisdikciją tėvų pareigų srityje nagrinėti kitas bylas, nei nurodytos šio reglamento 12 straipsnio 1 dalyje, viena vertus, jei vaikas turi esminį ryšį su ta valstybe nare, pavyzdžiui, dėl to, kad vienas iš tėvų pareigų turėtojų toje valstybėje turi įprastinę gyvenamąją vietą, arba dėl to, kad vaikas yra tos valstybės narės pilietis, ir, kita vertus, jei tuo metu, kai kreiptasi į teismą, jurisdikcijai aiškiai išreikštu ar kitokiu nedviprasmišku būdu pritarė visos bylos šalys ir ši jurisdikcija pirmiausia atitinka vaiko interesus[78]. Taigi minėta nuostata leidžia sutuoktiniams pritarti teismo, kompetentingo nagrinėti ieškinius dėl santuokos nutraukimo, jurisdikcijai, su sąlyga, kad šis pasirinkimas pirmiausia atitinka vaiko interesus[79].

74 2018 m. spalio 17 d. Sprendimas *UD* (C-393/18 PPU, EU:C:2018:835, 57 punktas).

75 2018 m. spalio 17 d. Sprendimas *UD* (C-393/18 PPU, EU:C:2018:835, 66 punktas).

76 Žr. Pataut, É. „Articles 10-15“, *Brussels II bis Regulation*, *European Commentaries on Private International Law*, Magnus, U. ir Mankowski, P. (leid.), Sellier European Law Publishers, 2012, p. 162, 14 straipsnio 4 punktas.

77 Žr. Bonomi, A., *op. cit.*, pirmiausia p. 514.

78 Dėl Reglamento Nr. 2201/2003 12 straipsnio 3 dalies kai kurie autoriai mano, kad lankstus ir platus šios nuostatos aiškinimas taip pat leidžia užtikrinti šio reglamento 15 straipsnio, kuriame numatytas bylos perdavimas tinkamesniam ją nagrinėti teismui, įgyvendinimą. Žr. Pataut, É. „Articles 10–15“, *op. cit.*, p. 157, 53 punktas. Kiti autoriai laikosi priešingos nuomonės. Be kita ko, Ancel, B. ir Muir Watt, H. mano, kad „dėl minėtoje nuostatoje numatytos prorogacijos jurisdikcijos perdavimo tinkamesniam teismui sistema, perimta iš 1996 m. konvencijos ir įtvirtinta reglamento 15 straipsnyje, tampa nereikalinga. Šiomis aplinkybėmis būtų labiau pagrįsta laikytis siauro aiškinimo, pagal kurį 12 straipsnio 3 dalis reiškia tik reglamento „Briuselis II“ 3 straipsnio 2 dalies pritaikymą naujai jurisdikcijos sistemai ir lemia tai, kad jurisdikcija išplečiama suteikiant ją tik valstybės narės teismui, kuriame vyksta santuokos nutraukimo procesas remiantis kita jurisdikcija (reglamento 7 straipsnis: iš tarptautinės bendrosios privatinės teisės kylanti jurisdikcija) (žr. Ancel, B. ir Muir Watt, H. „Aliments sans frontières. Le règlement CE nº 4/2009 du 18 décembre 2008 relatif à la compétence, la loi applicable, la reconnaissance et l'exécution des décisions et la coopération en matière d'obligations alimentaires“, *Revue critique de droit international privé*, Nr. 3, 2010, p. 457–484, pirmiausia p. 476, 18 punktas.

79 2014 m. lapkričio 12 d. Sprendimas *L* (C-656/13, EU:C:2014:2364, 39 punktas) ir 2015 m. spalio 6 d. Sprendimas *Matoušková* (C-404/14, EU:C:2015:653, 36 punktas). Atvirkščiai, su santuokos nutraukimu susijusiose bylose teismo pasirinkti negalima.

97. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau daryti išvadą, kad, kiek tai susiję su tėvų pareigomis, jei teismas, į kurį kreiptasi, neturi jurisdikcijos pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8–13 straipsnius (prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi tai patikrinti), šio reglamento 14 straipsnis taikomas neatsižvelgiant į vaikų įprastinę gyvenamąją vietą ir atsakovo pilietybę.

E. Dėl penktojo prejudicinio klausimo

98. Penktuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti *forum necessitatis* taisyklės, įtvirtintos Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnyje, apimtį, kad galėtų nustatyti vaikams mokėtinas išlaikymo išmokas. Konkrečiau kalbant, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui kyla klausimas, kokie kriterijai leidžia nustatyti, kad bylos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs. Tokiu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat siekia sužinoti, ar būtina įrodyti, kad šioje trečiojoje valstybėje bylos nagrinėjimas neįmanomas ir ar vienos iš ginčo šalių pilietybės pakanka tam, kad būtų galima manyti, jog su valstybe nare yra glaudus ryšys.

99. Siekiant atsakyti į šį klausimą reikia išnagrinėti *forum necessitatis* taisyklės, įtvirtintos Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnyje, apimtį.

1. Dėl „forum necessitatis“ taisyklės, įtvirtintos Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnyje, apimties

100. Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnio pirmoje pastraipoje nurodyta, viena vertus, kad, kai pagal šio reglamento 3, 4, 5 ir 6 straipsnius jurisdikcijos neturi joks valstybės narės teismas, valstybės narės teismai išimtinėmis aplinkybėmis gali nagrinėti bylą, jeigu jos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs, ir, kita vertus, kad ginčas turi būti pakankamai susijęs su valstybe nare, į kurios teismą kreiptasi.

101. Taigi tam, kad išlaikymo prievolių srityje būtų galima taikyti *forum necessitatis* taisyklę, reikia, kad jurisdikcijos neturėtų joks kitos valstybės narės teismas. Kitaip tariant, kadangi ši taisyklė yra papildomo pobūdžio[80], ji gali būti taikoma tik neigiamos jurisdikcijos kolizijos Sąjungoje atvejais.

a) Dėl valstybės narės teismo jurisdikcijos nebuvimo pagal Reglamento Nr. 4/2009 3–6 straipsnius

102. Siekdamas nustatyti, ar taikytinas Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnis, teismas turi patikrinti, ar jo nagrinėjamoje byloje netaikomas nė vienas iš jurisdikcijos pagrindų, nurodytų šio reglamento 3–6 straipsniuose.

103. Kalbant, pirma, apie alternatyvius jurisdikcijos pagrindus, tarp kurių nėra hierarchijos, nustatytus Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnyje, teismas, į kurį kreiptasi, turi konstatuoti, kad nei ieškovas, nei atsakovas neturi įprastinės gyvenamosios vietos valstybėje narėje. Jei taip yra, teismas dar turi patikrinti, ar joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos remiantis šio reglamento

[80] Žr. Franzina, P. „Forum Necessitatis“, *Planning the Future of Cross Border Families: A Path Through Coordination*, *Studies in Private International Law*, Viarengo, I. ir Villata, F. C. (leid.), Oxford, Hart Publishing, 2020, p. 325–330, pirmiausia p. 326.

3 straipsnio c ir d punktuose nurodytais pagrindais. Iš tikrųjų šiose dviejose nuostatose, reglamentuojančiose ginčo koncentraciją, nurodyta, kad jurisdikciją nagrinėti bylas, susijusias su išlaikymo prievolėmis, turi teismas, kuris pagal teismo valstybės teisę turi jurisdikciją nagrinėti *su asmenų statusu susijusias bylas*, jei kartu keliamas reikalavimas dėl išlaikymo (c punktas), arba teismas, kuris pagal teismo valstybės teisę turi jurisdikciją nagrinėti *su tėvų pareigomis susijusias bylas*, jei kartu keliamas reikalavimas dėl išlaikymo (d punktas) (šiuo atveju vaiko naudai), išskyrus atvejus, kai ši jurisdikcija grindžiama tik vienos iš šalių pilietybe.

104. Šiuo klausimu primintina, kad Teisingumo Teismas Sprendime *A* [81] išaiškino Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnio c ir d punktus, be kita ko, paaiškindamas sąsają tarp juose nurodytų jurisdikcijos pagrindų. Pabrėždamas, kad aiškinant šioje nuostatoje įtvirtintas jurisdikcijos taisykles reikia atsižvelgti pirmiausia į vaiko interesus, Teisingumo Teismas nusprendė, jog ši nuostata turi būti aiškinama taip, kad, kai dviejuose teismuose nagrinėjamos bylos (viename – byla dėl sutuoktinių, kurie yra nepilnamečių vaikų tėvai, separacijos arba santuokos nutraukimo, o kitame – byla dėl šių vaikų tėvų pareigų), reikalavimas dėl šių vaikų išlaikymo „gali būti laikomas reikalavimu, kartu keliamu tik su tėvų pareigomis susijusioje byloje“ [82].

105. Vis dėlto prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi: jei pagrindinės bylos aplinkybėmis paaiškėtų, kad teismas, į kurį kreiptasi, neturi jurisdikcijos pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8–13 straipsnius ir kad taikomas šio reglamento 14 straipsnis, Ispanijos teismai turėtų jurisdikciją spręsti dėl priemonių, susijusių su tėvų pareigomis, pagal LOPJ 22quater straipsnio d punktą [83], atsižvelgiant į tai, kad *motina turi Ispanijos pilietybę* [84]. Vis dėlto pažymėtina, kad, kai ieškinys dėl išlaikymo prievolių yra susijęs su ieškiniu dėl tėvų pareigų, jurisdikcijos pagrindas, nurodytas Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnio d punkte, netaikomas, jeigu jurisdikcija pagal teismo valstybės teisę grindžiama vienos iš šalių pilietybe [85]. Todėl, atsižvelgiant į aiškią šios nuostatos formuluotę [86], iš esmės tikėtina, kad Ispanijos teismai, pagal šio reglamento 14 straipsnyje nurodytą kitą jurisdikciją turintys jurisdikciją nagrinėti bylas, susijusias su tėvų pareigomis, vis dėlto neturi jurisdikcijos spręsti dėl vaikams mokėtinų išlaikymo išmokų.

106. Kalbant, antra, apie Reglamento Nr. 4/2009 4–6 straipsnius, teismas taip pat turi patikrinti, ar joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti reikalavimo dėl išlaikymo atsižvelgiant į šiuose straipsniuose nurodytus papildomus jurisdikcijos pagrindus. Šiuo klausimu pažymėtina, jog iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nematyti, kad taip ir yra [87]. Iš tikrųjų neginčijama, kad pagrindinės bylos šalių pilietybės skiriasi [88].

81 2015 m. liepos 16 d. sprendimas (C-184/14, EU:C:2015:479).

82 2015 m. liepos 16 d. Sprendimas *A* (C-184/14, EU:C:2015:479, 47 ir 48 punktai).

83 Tėvų pareigų srityje Ispanijos teismai turi jurisdikciją, be kita ko, jeigu „ieškovas yra ispanas“.

84 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo teigimu, pagal LOPJ 22quater straipsnio d punktą Ispanijos teismai vis dėlto neturėtų jurisdikcijos spręsti dėl santuokos nutraukimo.

85 Net jei, kaip nurodžiau savo išvadoje, pateiktoje byloje *R (Jurisdikcija, tėvų pareigos ir išlaikymo prievolės)* (C-468/18, EU:C:2019:649, 72 punktas), reikalavimo priteisti išlaikymą pateikimas kartu su reikalavimu nustatyti tėvų pareigas, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnio d punktą, nereiškia, jog valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos, grindžiamos šio reglamento 3 straipsnio a punktu, arba, jei šios nuostatos taikyti negalima, – šio reglamento 5 straipsniu.

86 „[I]išskyrus atvejus, kai ši jurisdikcija grindžiama vien tik vienos iš šalių pilietybe“.

87 Iš sprendimo dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nematyti nei to, kad pagrindinės bylos šalys būtų pasirinkusios teismą (4 straipsnis), nei to, kad atsakovas būtų savanoriškai dalyvavęs teismo procese dėl kitos priežasties, nei siekiant užginčyti teismo, į kurį kreiptasi, jurisprudenciją (5 straipsnis). Vis dėlto primintina, kad pagal Reglamento Nr. 4/2009 4 straipsnio 3 dalį pastarasis straipsnis netaikomas ginčams dėl jaunesnių nei 18 metų vaikų išlaikymo prievolių.

88 Reglamento Nr. 4/2009 6 straipsnyje numatyta papildoma jurisdikcija, grindžiama tokia pačia bylos šalių pilietybe.

107. Iš visų šių aplinkybių iš esmės matyti, kad tokioje byloje, kaip nagrinėjama pagrindinė byla, joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti reikalavimo dėl išlaikymo. Taigi kyla klausimas, ar yra įvykdytos dvi sąlygos, nustatytos Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnyje, tam, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nagrinėjamu atveju galėtų taikyti *forum necessitatis* taisyklę.

b) Dėl galimybės iškelti bylą arba ją nagrinėti trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs, nebuvimo ar beveik nebuvimo

108. Pirmiausia primintina, kad, kaip nurodyta Reglamento Nr. 4/2009 16 konstatuojamojoje dalyje, *forum necessitatis* taisykle, nustatyta šio reglamento 7 straipsnyje, siekiama ištaisyti dėl teisingumo neužtikrinimo susidariusią padėtį, kai joks valstybės narės teismas paprastai negali turėti jurisdikcijos.

109. Taigi *forum necessitatis* taisyklė leidžia valstybės narės teismams išimtiniais atvejais nagrinėti bylą, jei bylos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs.

110. Pirmiausia dėl glaudžios ginčo sąsajos su trečiąja valstybe, mano nuomone, apskritai galima manyti, kad tokia sąsaja yra, jei teismas, į kurį kreiptasi, nustato, kad šalių įprastinė gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje, nagrinėjamu atveju – Toge, ir kad šios valstybės teismai turi jurisdikciją pagal nacionalinę teisę.

111. Be to, dėl sąlygos, susijusios su galimybės iškelti bylą arba ją nagrinėti trečiosios valstybės teismuose nebuvimu, kuria prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas tiesiogiai remiasi savo klausime, pažymėtina, kad Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnyje nurodytos dvi kliūčių, kuriomis pateisinama tai, kad teismas, į kurį kreiptasi, taiko *forum necessitatis* taisyklę, grupės.

112. Pirmoji grupė susijusi su situacija, kai byla dėl išlaikymo negali būti pradėta nagrinėti arba nagrinėjama trečiojoje valstybėje[89]. Šiai grupei gali būti priskirtos, be kita ko, situacijos, kai trečiosios valstybės, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs, teismai atsisako naudotis jurisdikcija ir kai procedūrinės sąlygos yra nesąžiningos[90].

113. Antroji grupė susijusi su situacija, kai bylos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti trečiojoje valstybėje.

114. Šiuo klausimu pažymėtina, kad Reglamento Nr. 4/2009 16 konstatuojamojoje dalyje nurodytos tam tikros situacijos, kurios laikomos išimtinėmis ir į kurias galima atsižvelgti aiškinant šią sąlygą. Taigi būtinybę gali lemti labai sudėtingos aplinkybės, kaip antai pilietinis karas, arba kai pagrįstai negalima tikėtis, kad pareiškėjas pradės teismo procesą trečiojoje valstybėje ar jame dalyvaus[91]. Be to, kaip pažymi Komisija, teismas, į kurį kreiptasi, gali taikyti *forum necessitatis* taisyklę tam tikromis aplinkybėmis, kai galimybė kreiptis į teismą yra nepagrįstai apsunkinta, be kita ko, jei atstovavimas teisme yra per brangus, procesas trunka pernelyg ilgai, teismų sistemoje esama didelių problemų, susijusių su korupcija, arba jeigu esama

89 Vis dėlto dalyje doktrinos pažymima, kad neaišku, ar situacija, kai bylos nagrinėjimas „pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje“, apima kitas nei vien procedūrinio pobūdžio kliūtis išlaikymui gauti. Žr. Ancel, B. ir Muir Watt, H., *op cit.*, pirmiausia p. 483.

90 Be kita ko, kai reikalaujama sumokėti didelį užstatą.

91 Be kita ko, potvynių ar kitų stichinių nelaimių atvejais.

trūkumų, susijusių su pagrindinėmis teisingo bylos nagrinėjimo garantijomis [92] ar sisteminių trūkumų. Ar galimybės nebuvimas būtų procedūrinio, ar konjunktūrinio pobūdžio, jį turi įvertinti teismas, į kurį kreiptasi, atsižvelgdamas į visas konkrečiu atveju susiklosčiusias aplinkybes.

115. Reikia pabrėžti, kad siekdamas suderinti išimtinį *forum necessitatis* taisyklės taikymo pobūdį su turimais dideliais įgaliojimais teismas, į kurį kreiptasi, turi elgtis kaip galima atsargiau. Iš tikrųjų *forum necessitatis* taisyklė gali būti taikoma tik esant labai sudėtingai situacijai ar nepaprastajai padėčiai, kai gresia teisingumo paneigimo pavojus. Šiuo klausimu pažymėtina, jog lūkesčiu, kad bylos baigtis, kurios tikimasi kreipiantis į atitinkamą teismą, bus palankesnė nei kreipusis į teismą, turintį jurisdikciją pagal Reglamentą Nr. 4/2009 [93], arba siekiu ištaisyti padėtį, kai gresia teisingumo paneigimo pavojus, susijusią su siauru šiame reglamente nurodytų jurisdikcijos pagrindų aiškinimu, negalima pateisinti *forum necessitatis* taisyklės taikymo [94], nes kalbama ne apie alternatyvų teismą, o apie teismą, į kurį kreipiamasi, nesant kitos išeities.

c) Dėl pakankamos sąsajos su valstybe nare, į kurios teismą kreiptasi, buvimo

116. Jei teismas, į kurį kreiptasi, mano, kaip nagrinėjamu atveju, kad yra įvykdyta sąlyga, susijusi su galimybės iškelti bylą arba ją nagrinėti trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs, nebuvimu ar beveik nebuvimu, jurisdikcija, grindžiama *forum necessitatis* taisykle, vis dėlto galima naudotis tik tuo atveju, jei ginčas yra „pakankamai susijęs“ su valstybe nare, kurioje yra šis teismas. Reglamento Nr. 4/2009 16 konstatuojamojoje dalyje patikslinama, kad pakankama sąsaja, kurios reikalaujama pagal šio reglamento 7 straipsnį, gali būti, jei viena iš bylos šalių turi valstybės narės, į kurios teismą kreiptasi, pilietybę [95].

117. Šiuo klausimu pagal doktriną tokia „pakankama sąsaja“ gali būti konstatuota tik tuo atveju, jei matyti, kad ryšiai tarp ginčo ir valstybės narės, į kurios teismą kreiptasi, nėra „laikini arba iliuziniai“ [96]. Kaip jau esu nurodęs savo išvadoje, pateiktoje byloje *KP* [97], apskritai manau, kad Reglamente Nr. 4/2009 nustatytos jurisdikcijos taisyklės grindžiamos prielaida, kad tarp išlaikymo, susijusio su atitinkama byla, ir valstybės, kurios teismai turi jurisdikciją nagrinėti šią bylą, yra ryšys. Šis ryšys turi būti bent jau pakankamai glaudus, kad abi šalys, kurioms tenka išlaikymo prievolės, galėtų numatyti, kokios yra valstybės, kurių teismai galėtų nagrinėti su atitinkamu išlaikymu susijusias bylas.

118. Taip pat pažymėtina, kad reikalavimo dėl išlaikymo dalykas paprastai būna finansinio pobūdžio ir kad, pragmatiniu požiūriu, tai, kad skolininkas turi turto valstybės narės, į kurios teismą kreiptasi, teritorijoje, gali būti laikoma sąsajos požymiu, į kurį kiekvienu konkrečiu atveju

92 Pavyzdžiui, jei gresia teisingumo paneigimo pavojus dėl seksualinės orientacijos, priklausymo religijai ar rasei arba kai atitinkami teismai reikalauja pateikti nepriimtinus ir diskriminuojamojo pobūdžio įrodymus.

93 Lagarde, P. „Le for de nécessité dans les règlements européens“, *Europa als Rechts- und Lebensraum: Liber Amicorum für Christian Kohler zum 75. Geburtstag am 18. Juni 2018*, Kohler C., Hess B., Jayme E., Mansel H.-P. (leid.), Bylefeldas, 2018, p. 255–267, pirmiausia p. 262.

94 Šiuo klausimu paveldėjimo srityje žr. mano išvadą, pateiktą byloje *RK (Jurisdikcijos atsisakymas)* (C-422/20, EU:C:2021:565, 60 punktas ir 35 išnaša).

95 Paprastai tai būna vienas iš tėvų, kaip išlaikymo kreditorius, bet gali būti ir viešasis subjektas, teisėtai perėmęs išlaikymo kreditoriaus teises. Žr. 2020 m. rugsėjo 17 d. Sprendimą *Landkreis Harburg (Išlaikymo kreditoriaus teisių perėjimas viešajam subjektui)* (C-540/19, EU:C:2020:732).

96 Franzina, P. „Forum Necessitatis“, *op. cit.*, p. 327.

97 Žr. mano išvadą, pateiktą byloje *KP* (C-83/17, EU:C:2018:46, 53 punktas).

vertindamas situaciją gali atsižvelgti bylą nagrinėjantis teismas. Tai patikslinus vis dėlto reikėtų pabrėžti, kad Reglamentu Nr. 4/2009 nesiekiama nustatyti visuotinės aprėpties išlaikymo taisyklių [98].

119. Bet kuriuo atveju manau, kad šio reglamento 7 straipsnis turi būti aiškinamas atsižvelgiant į Chartijos 24 ir 47 straipsnius.

120. Šiuo klausimu primintina, kad, Teisingumo Teismo teigimu, Reglamentas Nr. 4/2009 turi būti įgyvendintas pagal Chartijos 24 straipsnio 2 dalį, kurioje nurodyta, kad imantis bet kokių valstybės ar privačių institucijų veiksmų, susijusių su vaikais, pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko interesus [99].

121. Dėl šio reglamento 7 straipsnio išaiškinimo atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnį žr. toliau pateikiamą analizę, susijusią su prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo šeštuoju klausimu.

2. Taikymas nagrinėjamu atveju

122. Pirma, dėl galimybės iškelti bylą arba ją nagrinėti trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs, nebuvimo arba beveik nebuvimo apeliantė pagrindinėje byloje, remdamasi įvairiais Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos parengtais pranešimais, nurodo, be kita ko, tinkamo ir nuolatinio teisėjų įgūdžių tobulinimo trūkumą, būtinybę pertvarkyti ir sustiprinti teisingumo sektorių, taip pat išreiškia susirūpinimą dėl teisminės valdžios nepriklausomumo Toge, galimybės kreiptis į teismą ir vykdomos moterų diskriminacijos [100].

123. Taigi reikia išnagrinėti klausimą, ar apeliantės pagrindinėje byloje nurodytos aplinkybės gali būti laikomos reikšmingomis teismui, į kurį kreiptasi, siekiant nustatyti, ar įvykdytos *forum necessitatis* taisyklės taikymo sąlygos, nurodytos Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnio pirmoje pastraipoje, ir, svarbiausia, – ar bylos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs, nagrinėjamu atveju – Toge.

124. Šiuo klausimu manau, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas galėtų vadovautis Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnio pirmos pastraipos analize, pateikta šios išvados 100–118 punktuose.

125. Šiuo aspektu pažymėtina, kad nors aplinkybės, kaip antai nurodytos apeliantės pagrindinėje byloje, gali būti laikomos reikšmingomis ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas gali į jas atsižvelgti, siekdamas nustatyti, ar jomis galima pagal Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnio pirmą pastraipą pagrįsti *forum necessitatis* taisyklės taikymą, šioje nuostatoje nurodytų sąlygų įvykdymo vertinimą pagal kriterijus, minėtus šios išvados 114 punkte, jis turi atlikti remdamasis ne tik apeliantės pagrindinėje byloje nurodytomis aplinkybėmis, bet ir išvadomis, grindžiamomis objektyvia informacija ir objektyviais duomenimis. Be kita ko, konstatavimas, kad Toge susiduriama su sunkumais, susijusiais su galimybe moterims

98 Šiuo klausimu žr., be kita ko, Ancel, B. ir Muir Watt, H., *op. cit.*, p. 483.

99 2015 m. liepos 16 d. Sprendimas *A* (C-184/14, EU:C:2015:479, 46 punktas).

100 Žr. šios išvados 23 punktą.

veiksmingai kreiptis į teismą, arba kad jų atžvilgiu vykdoma diskriminacija[101], leistų minėtam teismui manyti, kad gresia teisingumo paneigimo pavojus, taigi *forum necessitatis* taisyklės taikymo sąlygos, nurodytos šio reglamento 7 straipsnyje, yra įvykdytos.

126. Be to, patikslintina, jog apeliantė pagrindinėje byloje neprivalo įrodyti, kad jai nepavyko iškelti bylos ar kad ji mėgino iškelti bylą šioje valstybėje. Šiuo klausimu pritariu Komisijos nuomonei, pagal kurią reikalaujant, kad šalys mėgintų iškelti bylą trečiojoje valstybėje vien tam, kad įrodytų, kad būtina taikyti *forum necessitatis* taisyklę, būtų prieštaraujama Reglamento Nr. 4/2009 tikslui, nes šiuo reglamentu iš esmės siekiama apsaugoti išlaikymo kreditorių ir skatinti gerą teisingumo administravimą.

127. Antra, dėl pakankamos sąsajos su valstybės narės, į kurios teismą kreiptasi, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnio antrą pastraipą, buvimo pažymėtina, kad iš analizės, atliktos šios išvados 116–118 punktuose, matyti, kad siekiant konstatuoti tokią sąsają gali pakakti vienos iš šalių pilietybės.

128. Taigi atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, esu tos nuomonės, jog Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad būtinybę gali lemti išimtinės, labai sudėtingos aplinkybės arba nepaprastoji padėtis, leidžiančios manyti, kad bylos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs. Šios sąlygos įvykdytos, kai, be kita ko, trečiosios valstybės, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs, teismas atsisako naudotis jurisdikcija, kai esama nesąžiningų procedūrinių sąlygų, kai dėl pilietinių neramumų ar stichinių nelaimių pavojinga vykti į tam tikras vietas ir kai trečiosios valstybės veikla negali vykti normaliai, galiausiai, kai galimybė kreiptis į teismą yra nepagrįstai apsunkinta, be kita ko, jei atstovavimas teisme yra per brangus, procesas trunka pernelyg ilgai ar esama arba didelių problemų teismų sistemoje, susijusių su korupcija, arba trūkumų, susijusių su pagrindinėmis teisingo bylos nagrinėjimo garantijomis, ar sisteminių trūkumų. Pagal šią nuostatą šalys neprivalo remdamosi dokumentais įrodyti, kad yra tokios aplinkybės.

F. Dėl šeštojo prejudicinio klausimo

129. Šeštuoju prejudiciniu klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia sužinoti, ar tuo atveju, jei sutuoktiniai turi glaudžius ryšius su valstybėmis narėmis, pirmiausia dėl jų pilietybių ir ankstesnės gyvenamosios vietos, ir jei pagal taikytinus reglamentus jokios valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos, pažeidžiamas Chartijos 47 straipsnis.

130. Taryba mano, be kita ko, kad Reglamentas Nr. 2201/2003 neprieštarauja Chartijos 47 straipsniui, net jei tokiu atveju, kaip aptariamas pagrindinėje byloje, taikant šiame reglamente nustatytą įprastinės gyvenamosios vietos kriterijų joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos nagrinėti bylos dėl santuokos nutraukimo ir (arba) tėvų pareigų, kurios šalys – sutuoktiniai, turintys Sąjungos valstybių narių pilietybes ir anksčiau gyvenę jose, o bylos iškėlimo metu

[101] Net jei reikalavimą dėl išlaikymo formaliai pateikia išlaikymo kreditorius, laikoma, kad šį reikalavimą pateikė motina (atstovaudama savo vaikams). Žr. Moterų diskriminacijos panaikinimo komiteto ataskaitą – Baigiamąsias pastabas dėl Togo šeštosios ir septintosios periodinių ataskaitų, Komiteto priimtas per penkiasdešimt trečiąją sesiją (2012 m. spalio 1–19 d.), p. 3, pateikiamą internete adresu https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/TGO/CO/6-7&Lang=En: „Komitetas susirūpinęs dėl to, kad moterys faktiškai negali veiksmingai kreiptis į teismą ir dėl įvairių veiksnių, lemiančių tokią padėtį, kaip antai <…> [be kita ko] moterų, kurios kreipiasi į teismą, stigmatizavimo“.

turintys įprastinę gyvenamąją vietą trečiojoje valstybėje. Dėl paprastos aplinkybės, kad jurisdikciją turintis teismas yra trečiojoje valstybėje, negalima manyti, kad suinteresuotieji asmenys netenka teisės į veiksmingą teisinę gynybą.

131. Nepritariu tokiam požiūriui.

132. Iš tikrųjų turiu pasakyti, kad šiame klausime nematau elementų, leidžiančių manyti, kad jis susijęs su Reglamento Nr. 2201/2003 ir (arba) Reglamento Nr. 4/2009 galiojimu. Bet kuriuo atveju prieš įvertinant šių nuostatų galiojimą atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnį reikia išaiškinti reikšmingas šių reglamentų nuostatas.

133. Neginčijama, kad Reglamento Nr. 2201/2003 ir Reglamento Nr. 4/2009 nuostatas, susijusias, viena vertus, su kita jurisdikcija, nurodyta pirmojo reglamento 7 ir 14 straipsniuose, ir, kita vertus, su *forum necessitatis* taisykle, įtvirtinta antrojo reglamento 7 straipsnyje, teismas, į kurį kreiptasi, turi aiškinti atsižvelgdamas į Chartijos 47 straipsnį.

134. Pirma, Chartijos 51 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad jos nuostatos skirtos valstybėms narėms tik tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę [102].

135. Antra, kiek tai susiję būtent su Reglamentu Nr. 2201/2003, nacionalinės jurisdikcijos taisyklės taikomos tik tuo atveju, jeigu joks valstybės narės teismas neturi jurisdikcijos pagal šiame reglamente nustatytas jurisdikcijos taisykles. Šios nacionalinės jurisdikcijos taisyklės yra hierarchinio pobūdžio jurisdikcijos pagrindų, apimančių jurisdikcijos taisykles, nustatytas Sąjungos reglamentuose, dalis. Tokiu atveju valstybės narės turi laikytis Chartijos 47 straipsnio ir esant situacijoms, kai jų teismai pagal nacionalinę teisę turi jurisdikciją nagrinėti bylas, patenkančias į šio reglamento taikymo sritį [103].

136. Nagrinėjamu atveju, kalbant būtent apie kitą jurisdikciją ir (arba) *forum necessitatis* taisyklę, remiantis Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnio d punkto formuluote gali būti, kad Ispanijos teismai, kurie, atsižvelgiant į šio reglamento 14 straipsnyje nurodytą kitą jurisdikciją, turi jurisdikciją tėvų pareigų srityje, neturi jurisdikcijos spręsti dėl vaikams mokėtinų išlaikymo išmokų. Tokiu atveju taip pat gali būti, kad, kiek tai susiję su reikalavimu dėl išlaikymo, teismas, į kurį kreiptasi, dėl tokio reikalavimo nagrinėjimo pagal šio reglamento 7 straipsnį gali taikyti *forum necessitatis* taisyklę, taigi nėra jokios abejonės ne tik dėl to, kad šie straipsniai turi būti aiškinami atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnį, bet ir dėl to, kad, kaip minėta, Ispanijos teisėje nustatytos jurisdikcijos taisyklės, leidžiančios teismui, į kurį kreiptasi, naudotis savo jurisdikcija, turi būti taikomos atsižvelgiant į šį straipsnį. Todėl šios nacionalinės jurisdikcijos taisyklės, kaip antai nagrinėjamu atveju LOPJ 22quater straipsnio d punktas, turi būti aiškinamos atsižvelgiant į Chartijos 47 straipsnį, siekiant, kad nebūtų paneigtas teisingumas.

137. Trečia, kaip minėta, tam tikrose nuostatose bendrai numatytas aptariamų reglamentų derinimas santuokos nutraukimo, tėvų pareigų ar išlaikymo išmokų srityse. Tai padaryta, be kita ko, Reglamento Nr. 4/2009 3 straipsnio d punkte. Taigi tuo atveju, jei atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, kaip antai susiklosčiusias pagrindinėje byloje, toks suderinimas negalimas, teismas, į kurį kreiptasi, galėtų turėti jurisdikciją tėvų pareigų srityje, bet ne dėl ginčo aspektų, susijusių su

[102] Žr., be kita ko, 2019 m. lapkričio 7 d. Sprendimą *UNESA ir kt.* (C-80/18–C-83/18, EU:C:2019:934, 37 punktas) ir 2020 m. sausio 15 d. Nutartį *Corporate Commercial Bank* (C-647/18, nepaskelbta Rink., EU:C:2020:13, 38 punktas).

[103] Žr. Szpunar, M. ir Pacula, K. „Forum of necessity in family matters within the framework of ES and international law“, *Polski Proces Cywilny*, Nr. 4, 2021, p. 563–592, pirmiausia p. 584; taip pat autorius, nurodytus 99 išnašoje.

nepilnamečiais, o dėl to, kad problema, jog teismas, į kurį kreiptasi, neturi jurisdikcijos, galėtų būti išspręsta pritaikius *forum necessitatis* taisyklę, „(iš esmės) pagrįstai „išplečiant“ teismo jurisdikciją“ [104].

138. Taigi siūlau Teisingumo Teismui į šį klausimą atsakyti, kad Reglamento Nr. 2201/2003 7 ir 14 straipsnius, susijusius su papildoma jurisdikcija atitinkamai santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacijos) ir santuokos pripažinimo negaliojančia srityse, taip pat Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnį, susijusį su *forum necessitatis* taisykle išlaikymo prievolių srityje, teismas, į kurį kreiptasi, turi aiškinti atsižvelgdamas į Chartijos 47 straipsnį. Nacionalinės taisyklės, susijusios su kita jurisdikcija, įskaitant susijusią su *forum necessitatis* taisykle, taip pat turi būti aiškinamos atsižvelgiant į šį straipsnį.

V. Išvada

139. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Audiencia Provincial de Barcelona* (Barselonos provincijos teismas, Ispanija) pateiktus prejudicinius klausimus:

1. Sutuoktinių turimas Sąjungos sutartininkų statusas trečiojoje valstybėje nėra reikšminga aplinkybė, siekiant nustatyti sutuoktinių įprastinę gyvenamąją vietą, kaip tai suprantama tiek pagal 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000, 3 ir 8 straipsnius, tiek pagal 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 4/2009 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei bendradarbiavimo išlaikymo prievolių srityje 3 straipsnį.

2. Siekiant nustatyti vaikų įprastinę gyvenamąją vietą, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8 straipsnį, negalima atsižvelgti vien į tokias aplinkybes, kaip motinos pilietybė, tai, kad ji iki santuokos gyveno valstybėje narėje, nepilnamečių vaikų pilietybės ir tai, kad jie gimė šioje valstybėje narėje.

3. Kiek tai susiję su ieškiniu dėl santuokos nutraukimo, jei teismas, į kurį kreiptasi, negali pagrįsti savo jurisdikcijos Reglamento Nr. 2201/2003 3–5 straipsniais, šio reglamento 6 straipsnis trukdo taikyti sąlygą, susijusią su kita jurisdikcija, nustatytą šio reglamento 7 straipsnio 1 dalyje, todėl atsakovui, valstybės narės piliečiui, byla gali būti iškelta tik šios valstybės narės teismuose.

   Kiek tai susiję su tėvų pareigomis, jei teismas, į kurį kreiptasi, neturi jurisdikcijos pagal Reglamento Nr. 2201/2003 8–13 straipsnius, šio reglamento 14 straipsnis taikomas neatsižvelgiant į vaikų įprastinę gyvenamąją vietą ir atsakovo pilietybę.

4. Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnis turi būti aiškinamas taip, kad būtinybę gali lemti išimtinės, labai sudėtingos aplinkybės arba nepaprastoji padėtis, leidžiančios manyti, kad bylos nagrinėjimas pagrįstai negali būti pradėtas ar vykti arba būtų neįmanomas trečiojoje valstybėje, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs. Šios sąlygos įvykdytos, kai, be kita ko, trečiosios valstybės, su kuria ginčas yra glaudžiai susijęs, teismas atsisako naudotis savo jurisdikcija, kai

[104] Šiuo klausimu žr. Fernández Arroyo, D. P. „Compétence exclusive et compétence exorbitante dans les relations privées internationales“, *Recueil des cours*, 323 t., Académie de droit international de La Haye, 2006, p. 11–259, pirmiausia p. 75 ir 76: „<…> atrodo, kad *forum necessitatis* taisykle iš esmės siekiama ne suteikti pagrindą teismams nagrinėti bylas, kurias nagrinėti jie neturi jurisdikcijos, o užtikrinti naudojimąsi pagrindine teise kreiptis į teismą“.

esama nesąžiningų procedūrinių sąlygų, kai dėl pilietinių neramumų ar stichinių nelaimių pavojinga vykti į tam tikras vietas ir kai trečiosios valstybės veikla negali vykti normaliai, galiausiai, kai galimybė kreiptis į teismą yra nepagrįstai apsunkinta, be kita ko, jei atstovavimas teisme yra per brangus, procesas trunka pernelyg ilgai ar esama arba didelių problemų teismų sistemoje, susijusių su korupcija, arba trūkumų, susijusių su pagrindinėmis teisingo bylos nagrinėjimo garantijomis, ar sisteminių trūkumų. Pagal šią nuostatą šalis neprivalo įrodyti, kad jai nepavyko iškelti bylos ar kad ji mėgino iškelti bylą šioje valstybėje.

5. Reglamento Nr. 2201/2003 7 ir 14 straipsnius, susijusius su papildoma jurisdikcija atitinkamai santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium (separacijos), santuokos pripažinimo negaliojančia ir tėvų pareigų srityse, taip pat Reglamento Nr. 4/2009 7 straipsnį, susijusį su *forum necessitatis* taisykle išlaikymo prievolių srityje, teismas, į kurį kreiptasi, turi aiškinti atsižvelgdamas į Chartijos 47 straipsnį. Nacionalinės taisyklės, susijusios su kita jurisdikcija, įskaitant susijusią su *forum necessitatis* taisykle, taip pat turi būti aiškinamos atsižvelgiant į šį straipsnį.